МОЛОДНЯК

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК
ОРГАН ЦК ЛКСМУ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

І. ЗАРВИ, В. ЛИМАРЯ, Т. МАСЕНКА,
Андр. ХВИЛІ, Пав. УСЕНКА

№ 8

СЕРПЕНЬ 1927 ХАРКІВ

Укрголовліт № 69067/кв.
Друкарня ВУЦВК'у
„Червоний Друк".
Зам. № 3716—2.000.

П О Е З І І

Антін Павлюк

ПРОСТІ ВІРШІ

Цикл

1. ЛІРИКА

Вже, як метелика крило
Сімбарва неба дорогого
І захлинуло, залило...
— Солодкая тривога...
І квітів, і очей дівчат,
І руху, гомону:—впивайся!
Для молодих, для чулих чат:—
— Іди і не вертайся!
Іди і світом в безліч змін
Гін—день лункий та свіжий...
Вусатий лоскотний ячмінь
Межею руки лиже...
І до безсилля, світу п'ю:—
—Мені такая повінь!
Світ—запит в молодість мою
Питати де він? Що він?!

2. БЕЗ ОСОБИСТОСТИ

З роси в росу, із перл у перли
Ідуть залиті сонцем дні...
І вже, такі маленькі, вмерли
Приватні клопоти в мені.
І я ізнову в лаві—колос,
Галузка в лісі, в дій—рука...
Я молодий, високий голос
Земного дня—робітника.

3. НЕ ТВОРЧІ

А що, якби одного дня
Всі річи люстром стали
Творців...
Напевно для панят
І безміру вже стало б мало
Пустель відлуння серцем вам
Близького того дня загроза.
—'скресають люстра дням, світам,
— А вас морозить.

4. СНІЖОК

Сніжок потиху падає:—
—Повільне, мляве прядиво.
Земля у смертну павутінь
І день: коротка, сіра тінь.
А серце—снить воно ялинкою,

— Очам:—дитинкою.
Вогню! Веселощів, вогню
І кожному!—людині, дню.

5. РІЗДВО

Різдво і мамою і доброю...
— Малий, малий куточок.
Дитина—серце:
—Бій хоробрий.
— На цілу б землю!—хоче.
Та нині рано б ми раділи!
— Іще не взято зор за перли!
Одна дитина народилася,
А скільки бідних нині вмерло!?

6. СТРІТЕННЯ

Панно Маріє! Несу вам звість!
Байстрям ви віднині вагітні,
Не вважайте на тую сусідську злість:
Дитинка—таке ж тендітне.
Невинная слуха, шаріє, тримтить—
Його б доторкнутися лиш я хотіла,
А тут же таке... цілий світ
гомонить
І слухати вже несила.
Чого він прийшов з бідою—цим
дивом?
Чи ж щастя я не чекала?
Милий любити ще не навчив,
А милого так я чекала...
Чого ж то мені це гіркѐ питвò?
Леготом вечір віє,
Солодка, схвильована понад шитвó
Соромом червоніє.

7. СПІВЦЯМ „ВІЧНОЇ"

Рук, що труда не забували,
Очей, що світу пестили—
Їм цього дня життя так мало—
Ну, як без декламації та жестів?
Як можна землю цю любити,
Коли з небес нам вічні вісті,
Чи може й буднем скніти
На робітничім передмістю?
Нам вічная краса і всесвіт хором!
А не якась брудна, голодная
дитина... плаче...
Так і жили... А як нага земля
купається у морі
Ніколи і не бачили.
О, сонні трутні! Життєві облуди
Повії слова—какаду строкатого,
Яку луну, яке життя ви збудите?
По творчих буднях вас яке чекає
свято?

8. ВІДГУК ВІЙНИ

Вже, як з дитинства, голос згадую
Та він мені найбільший—знаю.
— За цілий світ рушниця ззаду
Плечі обтягає.
Ти серце, серце, стань же крицею
За волю всіх—за волю жити!
Із безлічи могил шалена громовиця,
Гарматний голос—
заповіт усіх забитих.

9. ЗАТІНЕНА ГОДИНА

Бува, на серце тінь впаде...
Зима, спустошення і холод.
Питаю болю—сонце де?
Живе, тримтяче золото?!
Світ не такий, як би хотів,—
Так дієм просякай, любов'ю
Нема нікому нині див,
Пустелі ж поновляють—кров'ю.

10. КАЗОЧКА З НОЧИ

У жменю світло місяця
— Пухастую, лискучу вовну.
Чорна, парка́, тривожна вода
Плюскотить за греблею, за чо́вном.
Вийде ось-ось-ось русалка з комишу...
Руч простягне, заспіває...
У далекі, сонні поля луна
Лускою срібною лягає.
Ніч. Плюскіт. Тиша.
Чека, що діятиму—цілий світ...
— А я такий, такий маленький
Як всі його покірні, любі діти.

М. Піша

ВІРШ

Струни дротів грають понад головою:—
Спів залізний промислового століття.
Своїх гімнів знов цивілізація співає
Дневі, над яким смеркає.
Усміхи стріваю, що у зраду стигнуть,
І бажанням, тужбам—вдаритися в камінь.
І розбитися... розбитися об камінь.
Знов питаюся з докором: іншая чому засяла?
Чому тій зорі все щастя їх не досить? та загин,
та рух чого від серця просить
Боротьба їх.
І які йому на вежах
Сполохом—уперті дзвони?!
Все життя, як буря,
Все вирує, рине
Ломиться, вгинається,
У власнім чаді гине...
... Тільки чую серце кинуте
На камінь і залізо
Під ногою дня загинути
Безслізному,
Бо ж за гострую нову мелодію
Воно спинається і б'ється,
Іншу музику життя все снить
і б'ється,
Музику—що громом бур із далини
Розворушує глухую німоту цих днів...
Лячно розгортаю гущину покірних буднів
Твердий, упертий—
Зазнайомлююся із пустелями в людині.

Переклав із чеської
Антін Павлюк

Ярослав Гримайло

З ВЕСНЯНОГО ЗОШИТУ

I.

На столі сині квіти рясту.
Цеб-то, прийшла весна?
Ну, що ж—драстуй!
Ну, що ж—на.

Пісню мою гранчасту
В синь свого вечору лий,
Ми ж бо з тобою.—ще й часто,
Дружні були.

* * *

Вечір... Привітні розмови...
Чорні жарини очей...
Перші дарунки любови
Перших весняних ночей...

Що ж, повернули ізнов ви?
Я вас приймаю. Грядіть!
Захід човном малиновим
Тихо поплив по воді...

II.

Нене,
Ти там, в далекому селі...
Я дум твоїх закони знаю,
Коли задзвонить шумом гаю,
Себе питаєш:
Син же мій
А чи на весну завітає?..

І мариш в сні і на яву,
Як упадеш йому на плечі...
Під ночи пісню заливну,
Коли говорить з вітром клечінь
Розповіси про матерів...
Що доля їм--несправедлива...
Яка сама ти нещаслива...
Твій вік згорівши не горів...

І як ображена дитина,
Ридатимеш на грудях сина...
Заснуть гаї і верболози,
Туман упаде на лани...
А ти проситимеш крізь сльози,
Щоб я здоров'я хоронив.

Та син твій... Єх, який він дужий!..
Він, мамо, все перенесе.
У нього серце від напружінь
Не ниє, а співа пісень.

А хочу й я, мов вітру зашум,
Вернуть в просторінь голубу,
І розказать тобі про нашу
Серцями плекану добу.

Відчути ще раз ласку тиху,
Прив'ялі пахощі бузку...
Дитячі ж дні пройшли, як вихор
Під люту пісню смерти й куль...

III.

Як тепло вітер перевіяв,
І десь у трави впав і зник...
Що ж ти, коханко чорновія,
Та хоч згадала в дні весни?

Про того, хто тобою мріє,
Кому тривожиш ніччю сни?
А чи минулого довершить
Нема бажань... Мовляв, часи...
Й десятого взиваєш першим
Без жадних — сумніву й зусиль?..

IV.

Шумлять гаї, немов прибої
Вночі розгойданих морів...
А дні пливуть під перебої
Хвилин, ночей, і вечорів...

Пливи ж за ними, доки весел,
Вітрил не збили буруни...
Бо буде ще багато весен,
Не раз доспіє колос нив...

Не раз ще й горе—
Круком чорним,
На серце впаде й буде рвать...
Та крила дужі ми не згорнем...
Дорога ж наша не крива!

Нехай... сичить „Маланюками"
Нехай... Недовго... Ось-ось-ось.
Як їм під нашими ногами
Не встигти крикнуть—здаємось!

Шумлять гаї, немов прибої
Вночі розгойданих морів,
А дні пливуть під перебої
Хвилин, ночей і вечорів.

Ів. Гончаренко

ЛИСТ ІЗ ПІВДНЯ

...„Пролинуло вже більше року,
Покинув пристань і Дніпро.
...Дівчина пише чорноока:
—„Ну, як живеш, чи жив здоров?

Чи завітаєш, друже, скоро
До нас на пристань, на лиман,
Де небо зоряним узором
Дніпрові води вишива.

Тепер Дніпро такий широкий,
Розлився водами ген-ген,
А ти казав того ще року,
Що покохав його й мене...

А ти казав:—Прощай, дівчино...
А ти казав... Ось той і дуб...
Цвіте над берегом калина,—
...А може в мріях цвіту — дум...

Оце на пристані гуляла...
Про боротьбу, про шум гаїв
Твої поезії читала
І уподобала я їх.

Пригадую дівчат і хлопців,
І працю радісну таку,—
Твої вірші у „Комсомольці",
Твої вірші в „Молодняку".

— Ну, як забути, не згадати
Сільського хлопця—пастуха,
Коли з Полтавщини так радо
Вже свіжим вітром подиха?..

Люблю красу під синім небом,
А дні дзвінкі пливуть, летять,
Бо я закохана у тебе,
Бо я закохана в життя"...

Мих. Шульга-Шульженко

В ХУТОРИ

Іду такий розхристаний,
У гості (в хутори!..)
А скрізь гаї огнисті,
І в небі прапори.

Над яром жито колосом
Усмішкою кива...
Од пахощів налилася,
Сп'яніла голова.

Забути крик з турботами,
Од праці відпочить.
А сонце б'є копитами
У крижану блакить!

Припасти в жито шелестом,
Цей колос цілувать,
Щоб знов сталевим велетням
Степову міць віддать...

Кує зозуля в березі,
(Чи ще багато літ?)
Скажи мені, чи вернуся
До поля, до землі?

Тримтить стебло під промінем,
„Не скоро вже вернусь!"
А місто дише полум'ям
В зелену далину...

Штанвага пішов із гурту.

Юркові чогось стало моторошно.

Соломон казав:

— Шкода хлопця... — Піде мабуть на поле до своїх, — роздумував щось він... — Треба йому було того ремонту, не міг до дядька якого найнятись... Зв'язався з комсомолом...

Юрко швидко підняв голову на Соломона і глянув задуманими сторожкими очима:

— Він що — вписався в комсомол?

Кінець першої частини.

Кость Полонник

ЗАЖИНКИ ЕПОХИ

Уривок із кіно-сценарія

ЧАСТИНА ПЕРША

Жив собі пан Дуринда тихо й безтурботно...

1. (Діяфрагма). Рука заводить грамофон. Грамофон починає награвати.

2. (Поширюється). Невеличка їдальня. Посередині стіл із стравою для снідання, а за столом—моложава, капризна, років під 30 дама, та поруч дівчинка років 8. Біля столу з краю стоять два вільних стільці.

3. У кутку на невеличкому столику грамофон. Від нього, задоволено посміхаючись, прямує до столу пан Дуринда,—маленький, опецькуватий і лисий чолов'яга під 40.

4. Родина за сніданком. Лишається один вільний стілець. Дуринда, вминаючи їжу, весело киває до дами й показує в бік грамофону:

А здорово, Дусінько, воно грає...

5. Дама поважно, не всміхаючись, погоджується й повертає голову в бік дівчинки, що...

6. ... слухаючи грамофона, забуває їсти й з радощів аж підскакує.

7. Це підскакування на тонну даму робить неприємне враження. Вона журно хитає головою і робить дівчині нотацію:

Що за моветон?.. Клавочко!..

8. Дівчинка сором'язливо опускає очі в тарілку й стає капризно їсти. Крадькома кидає погляди на грамофон (ЗТМ)

9. (ДФМ) В дзеркалі раз-по-раз віддуваються намилені щоки.

10. (ДФМ пошир.) Намилене для гоління лице пана Дуринди. Рука обережно водить бритвою по правій щоці.

11. Невеличкий і навіть убогий кабінет. В одному кутку неприбране ліжко, а в другому—верхи на кріслі, зазираючи в дзеркало, голиться пан Дуринда.

12. Над його головою рій мух. Вони непокоять лису голову й Дуринді раз-у-раз доводиться відганяти їх. Це, нарешті, надокучає, роздратовує й Дуринда...

13. ...зскакує зі крісла, кидається до столу, похапцем перебирає папери й хапає газету.

14. Знову верхи на кріслі. Прикриває голову газетою. Видно її назву. Це

Земщина

15. Лівою рукою придержує на голові газету, а правою—голиться.

16. (ДФМ). В дзеркалі задоволено віддуваються щоки.

17. Одну щоку вже виголено. Дуринда береться за другу щоку, ліву. Та зараз же незадоволено кривиться і...

18. ... повертається обличчям до дверей.

19. У дверях—середніх літ селянин. Розгублено розставивши руки дивиться додолу, собі під ноги. Там.

20. біля селянинових ніг лежить допіру перекинений „генерал", а від нього швидко біжать струмочки.

21. Селянин поволі відсувається назад. Розгублено тре рукавом спітнілого лоба.

22. Дуринда сердито кидає на підлогу бритву й гнівно налітає на селянина. Кричить. Лається. І крик свій посилює надзвичайною жестикуляцією.

23. Селянин розгублений. Мовчки, поквапливо тре собі лоба, потім нагинається й роздивляється, немов шукаючи чогось.

24. Дуринда ніяк не може заспокоїтись. Його страшенно обурює ця пригода,—чом він, чортів мужик, не постукав у двері, не попередив?

25. Селянин трохи спантеличено кліпає очима. Каже:

Я ж нехотячи... а жати за полтинника не будемо...

26. Пан стовбуріє.

27. Розгублене й здивоване лице панове.

28. Поволі притомніє. І знову

29. ...налітає на селянина.

30. Селянин чухає голову. Злякавшись крику панського, горбиться. Стоїть із виглядом „ні в тих, ні в цих".

31. Пан поволі втихомирюється. Потім нагинається додолу, бере газету й...

32. ...мов віялом обмахує себе. Від цього...

33. ., мило з лівої щоки швидко зникає. Виступає чорна гущавина.

34. Дуринда втомлено сідає в крісло. Спокійно звертається до селянина.

Ну, що там, серденько моє, трапилося?..

35. Селянин перестає мнятися. Його рухи набувають категоричности. Він подається трохи ближче й починає говорити (ЗТМ).

36. (НПЛ). Над буйними нивами сходить сонце.

37. Від села йдуть косарі.

38. Край ниви косарі мантачать коси.

39. Косять.

40. Захід сонця. Сонячне проміння виблискує на стіжках.

41. Жінки дов'язують снопи. Косарі поволі, втомлено кидають роботу.

42. Темно. Косарі вертаються до села.

43. День. На стерні гурт косарів. Вони не працюють. Схвильовані. Сердито гомонять. Серед них...

44. (НПЛ)... панів співрозмовач (кадр. 19)

45. (НПЛ) До нього звертаються косарі й сердито наказують:

Менш, як за карбованця, на роботу не станемо...

46. (НПЛ) Дуринда зривається з місця й, мов півень, розлютовано кидається

47. вперед на делегата косарів. Та напівдорозі робить швидкого зворота й починає кружляти по кімнаті.

48. Приголомшений звісткою Дуринда поволі приходить до розуму Він зупиняється посередині й, немов прагнучи дійти чогось,—думає. Йому ввижається:

49. (НПЛ). Напівскошена нива коливається на вітрі. Хилиться долу.

50. (НПЛ) Дуринда хапається за голову й розпачливо звертається до селянина-делегата:

З мене карбованця?!... люди добрі!.. А совість?!..
та я ж буду бідніший од вас!..

51. Делегат байдуже знизує плечима,—мовляв, моє діло маленьке.

52. Дуринда знову швидко крочить кімнатою. Нашвидко думає. Враз рішуче зупиняється, підходить до делегата й каже:

Не дам!.. Не можу!.. Я не Самоцвіт якийсь... і не граф Бобринський... Не дам...

53. Дуринда розводить руками на знак того, що не може платити більше. Делегат знову знизує плечима й виходить геть.
54. На самоті. Роздумливо ходить із кутка в куток. В його уяві:
55. (НПЛ) Буйна напівскошена нива...
56. Косарі біля хати. Пихкаючи цигарками, нахабно регочуть.
57. (НПЛ) Дуринда хапається за голову й біжить до дверей. Але помічає на підлозі бритву, проводить рукою по щоці, нагинається й...
58. ... з повідбиваними шматками бритва у руках Дуринди.
59. Дуринда бідкаючись тре собі край лоба,—і тут маєш збиток. Зідхнувши вертається назад. Підходить до дзеркала й дивиться. В дзеркалі:
60. Напівголене лице Дуринди незадоволено кривиться.
61. Дуринда, чухаючи голову, йде до столу й виймає шухлядку. Риється. Знаходить бритву, розкриває і...
62. ... незадоволено підносить до лиця зламану й заїржавілу бритву.
63. Кидає бритву геть і махає знесилено рукою. Журно хитаючи головою, замислюється. І в його уяві знову
64. (НПЛ) Кадр 56 (Косарі нахабно регочуть).
65. (НПЛ). Дуринда хапає себе за голову й вибігає з кімнаті (ЗТМ)
66. Бідненький будуар. Перед канапою з одного боку—Дусінька, з другого—Клавочка.
67. Пестять купку манесеньких котенят.
68. До будуару влітає Дуринда. Жестикулюючи кричить. Котенята лякаються й...
69. ...з канапи на всі сторони. Двойко вивалюється на підлогу. До них кидається Клавочка.
70. Дусінька розлютована. З пучками кидається до Дуринди. Той...
71. спантеличено відступає, не розуміючи в чому справа...
72. ...хрестить Дусіньку.
73. Хрестіння дуже роздратовує, й Дусінька мало не скаженіє.
74. Дуринда безпорадно махає рукою, виймає з кешені хустинку й обтирається. Помічає Клавочку й виряджає її з кімнати. Клавочка, нахнюпившись, виходить геть.
75. Дуринда знесилено падає на канапу. Обвиваючи своє лице хустинкою—звертається до Дусіньки:
76. (НПЛ). Кадр 19 (од косарів делегат з'являється в кабінеті).
77. Кадр 43 (Косарі, кинувши роботу, мітингують).
78. Дусінька, широко розкривші очі, плескає в долоні:

Серж!... та що ж це буде?..

79. Дуринда швидко встає. Гордо задирає голову й упевнено б'є себе в груди. Потім...
80. поспішною ходою кидає будуар. Пані вертається до канапи й заклопотано порядкує котенят (ЗТМ).
81. Ґанок небагатого поміщицького будинку. На ґанок виходить пан Дуринда. Гукає.
82. Прибігає захеканий наймит. Стає струнко. Одержує від пана наказа й швидко кидається назад.
83. Ніби щось пригадуючи, Дуринда тре собі ліву щоку. В його уяві:
84. (НПЛ) Кадр 10 (Дуринда голиться).
85. (НПЛ) Нетерпляче тре собі щоку. Думає. Раптом починає шукати в кешенях. Виймає носові хустки.

86. Вибирає. Непотрібні хустки, помняті, заялозені кидає просто на ґанок. Нарешті вибрав одну, розмотав і...
87. ...перев'язує собі праву виголену щоку.

Кінець першої частини.

ДРУГА ЧАСТИНА

88. (ДФМ). Довгий тіневий промінь. Він веде до..
89. ... середини просторої комори.
90. Заклопотані наймити риються в різному мотлохові.
91. В дверях з'являється пан Дуринда. Питається наймитів. Ті...
92. ... розводять руками й виходять геть.
93. Пан веде наймитів до сараю. Розкриває двері, входять.
94. Шукання в сараї. Від шукання аж курить. На цю хвилю приходить Дусінька. Звертається до Дуринди, що...
95. нетерпляче махає рукою.

Не заважай... і де та чортова жниварка ділася?..

96. Дусінька, ніби пригадуючи, поволі відповідає. Потім починає й собі шукати.
97. Шукають. Раптом...
98. ... Дусінька щось надибує. Похапцем скидає сіно. Гукає.
99. На гук збігається решта шукачів. Вкупі скидають сіно. З-під сіна виглядає якась машина. Це...
100. ... жниварка. Пан радіє. Метушливо наказує везти машину на двір.
101. Рушають. Але—жниварка не має задніх коліс і...
102. ... її виносять.
103. Жниварка на дворі. Біля неї метушаться пани й наймити. Мацають. Випробовують. Та нічого не виходить: не машина—інвалід.
104. Засмучене подружжя.
105. Пан кусає собі губи й журно хитає головою.
106. (НПЛ). Кадр 55 (Буйна напівскошена нива).
107. Колоски хиляться додолу. З них сиплеться зерно.
108. (НПЛ). Дуринда запитливо дивиться на Дусіньку. Та радить:

Дай по карбованцю... Аби тільки вижали

109. З такої пропозиції Дуринда обурюється. Він ніколи на таку пропозицію не пристане. Роздратовано дає наказа наймитам. Ті швидко розбігаються. (ЗТМ).
110. Бігунки перед ґанком. Наймит придержує коня.
111. Дуринда й Дусінька сходять із ґанку. Вона, умовляючи, все говорить, говорить. Дуринда заперечливо хитає головою. Заспокоює дружину:

Хлопів боїшся? Я ж повернуся... та й Клавочка, й учитель будуть...

112. Дусінька вмовляє. Дуринда нетерпляче махає рукою, поспішно сідає на бігунки й рушає. (ЗТМ).
113. Побік село. Просто—лани. На шлях виїжджає Дуринда, вдивляється...
114. В кінці шляху на обрії з'являється якась цятка, що швидко котиться, наближається й набуває контурів...
115. ... візка. У візкові, в студентському кашкеті, флегматичний, з вусами вже хлопчина.

116. Зустрілися. Дуринда весело розкланюється і кричить студентові. Той привітно знімає кашкета, й, на знак погодження, киває головою. Роз'їжджаються.

117. Дуринда, вйокаючи на коня, похапцем скидає бриля й пов'язку. Вільніше зідхає і...

118. надувши щоки, намотує на руки віжки. Вйо!... (ЗТМ).

I Самоцвіт у спеку в'яне...

119. На ґанок, потягаючись, виходить огрядний і гладкий, в урядовому кашкеті чолов'яга.

120 Апетитно позіхає.

121. Поволі набирає повні груди повітря і кричить до покоїв. Звідти...

122. поспішно з'являються дві наймички. Одна з цеберком, друга з великим мохнатим рушником.

123. Господар недбайливо кидає кашкета наймичці з рушником. Підставляє голову. Друга наймичка піднімає цеберко й...

124. ... ллє панові на шию воду. Пан прискає водою, як кіт.

125. Миття закінчено. Пан бере рушника й обтирається. Смакуючи, тре собі шию.

126. Алеєю наближається постать. Це...

127. ... з перев'язаною щокою Дуринда.

128. Радісна зустріч двох панів-сусідів.

129. Господар, показуючи на перев'язану щоку, питається,—що це. Дуринда скаржиться і...

130. ... роздирає рота. До кутніх зубів тягнеться палець.

131. Дуринда виймає з рота пальця й скривившись, мов від болю, зідхає

132. Господар співчуваюче хитає головою. Розпитує. Гість відповідає.

133. (НПЛ) Нива. Косарі, розмахуючи й репетуючи, кидають роботу.

134. Буйною нивою гуляє вітер.

135. (НПЛ). Дуринда хвилюючись оповідає. Господар заспокоює:

Та ви не той... я вам жниварку асигную... раз, два й вижнете...

136. Господар бере вдячливого гостя під руку й, жваво промовляючи, веде до саду. Гість задоволено поспішає і...

137. ... швидко перебирає ногами.

138 Алея. Лава. Наближаються дві постаті,—господаря й Дуринди.

139. Умощуються на лаві. Господар каже:

Хвилиночку заждемо, бо в мене суд...

140. Лагідно розмовляють. Дуринда, забалакавшись, зриває з щоки хустинку й...

141. ... поквапливо обтирає спітніле лице.

142. Та, згадавши своє лихо, наспіх зав'язує щоку. Озираючись на господаря, віддувається.

143. Господареві парко. Він просовує руки під сорочку й...

144. .. хляскає себе по голих грудях.

145. Дуринду бере нетерпець. Він, немов благаючи, звертається до господаря:

Пане Самоцвіте... Миколо Петровичу...

146. Господар, як і раніш, хляскаючи себе по грудях, балакає. Заспокоює гостя. Гість нетерпляче тупцює всім тулубом на лаві. Йому **ввижається:**

147. (НПЛ) Кадр 56 (Косарі, пихкаючи цигарками, нахабно регочуть).
148. Кадр 107 (із колосків сиплеться зерно).
149. (НПЛ). Дуринда хапається за голову, зривається з місця (ЗТМ).
150. Гість заклопотано ходить вдовж лави. Господар, вважаючи за свій святий обов'язок розважати, балакає, балакає...
151. В кінці алеї з'являється постать селянина. Дуринда вдивляється. Звертається до Самоцвіта. Той...
152. ... задоволено киває головою. Запрошує Дуринду сісти. Сідає.
153. Постать швидко наближається—це високий поважний дядько, з великою рудою бородою. Іде, спираючись на палицю. В лівій руці—невеличкий кошик.
154. Не доходячи ступнів десяти до лави, селянин кладе палицю на землю, скидає картуза й низенько вклоняється панам.
155. Спітніле лице селянина. Невеличкі очі стурбовано й пильно вдивляються.
156. Добродушність із господаревого лиця враз зникає. Він випинає груди й гостро озирає дядька з ніг до голови.

Крутоноженко?... Никанор?...

157. Селянин, не зводячи очей, поспішно відповідає:

Так точно, Крутоноженко... Никифор...

158. Самоцвіт перебиває його мову. Зручніше розвалюється на лаві й...
159. ... киває тому пальцем,—йди-но, голубе, ближче.
160. Мужик, як і перше, пильно вдивляється. Зважується й поволі наближається до лави.
161. Товсті пальці Крутоноженка, що держать картуза, йорзають по козиркові (ЗТМ).
162. (НПЛ). Рука сипле прокламації (ЗТМ).
163. Самоцвіт робить люті очі й визвірюється на селянина.
164. Крутоноженко розгублено кидає поглядом то на Самоцвіта, то на Дуринду. Перекладає картуза з одної руки до другої, мнеться і взагалі почуває себе зле.
165. Самоцвіт лютує. Загрожує йому всіма карами (ЗТМ).
166. (НПЛ). Головний фасад тюрми. Кілька поверхів ґрат.
167. Крутоноженко за ґратами.
168. От його два салдати вивели на прогулянку. Ноги й руки Крутоноженкові закуто в кайдани (ЗТМ).
169. (НПЛ) Крутоноженко розгублено мотає головою. Нервово мне картуза. На його лиці—як і книзі: „за що мені така напасть".
170. Самоцвіт зривається з місця й, мов лис до здобичи, присідаючи, наближається до селянина.

Кінець другої частини

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

171. Білий рукав Самоцвітової сорочки миготить у повітрі й з ляском...
172. ... зупиняється біля Крутоноженкового лиця.
173. Крутоноженко трохи хилиться, хилиться, але...
174. ... миготить другий рукав і Крутоноженкове лице м'ячем одлітає набік (ЗТМ).
175. Прибраний кабінет Дуринди. Біля стіни на двох стільцях—грифельна дошка, а перед нею—заклопотана Клавочка. Тримтячою рукою пише:

7

176. В кріслі Дусінька. Раз по раз кидає погляди на...
177. вчителя, що ходячи по кабінетові, диктує. Клавочка пише крейдою на дошці:

$$7 + 5 - 8 =$$

178. Скільки буде врешті,—Клавочці дуже тяжко вирішити й вона тримтячи, безпомічно кліпає очима. От-от заплаче.
179. Дусінька не в змозі здержати свого гніву, підлітає до Клавочки, бере її за косичку й стукотить її лобом об дошку. Потім кидає, хапає крейду й, поквапливо нервуючись, ставить після знака рівности:

20

180. Дусінька сердито вказує заплаканій Клавочці— от оскільки повинно бути. Але...
181. ... вчитель спокійно витирає пальцем 20 і ставить 4.
182. Спантеличена Дусінька й безпомічна Клавочка незрозуміло дивляться то одна на одну, то на вчителя. Учитель спокійно і не поспішаючи, стає пояснювати, як у нього вийшло 4. Вказує на знак мінусу.

Це ж мінус... а коли мінус—значить відняти треба.

183. Клавочка витирає пучкою сльози й насмішкувато дивиться на матір,—що, мовляв, з'їла (ЗТМ).
184. Дві панські голови, Самоцвітова й Дуринди, заглядають мужикові під ніс. На землі—перекинений кошик із грибами.
185. Крізь Крутоноженкові пальці, що міцно держать носа, густо тече кров.
186. Самоцвіт обурено трясе селянина за плече. Питається. Той поволі піднімає заюшене лице й відповідає:

Від сонця парко, ваше благородіє...

Мазка, значить, і пішла...

187. Крутоноженко задирає до неба голову і втихомирює свого носа. Самоцвіт із огидою дивиться на нього й, скривившись, обтирає об штани руки.
188. Дуринда заспокоює побитого,—пройде. І заспокоюючи, помагає Крутоноженкові краще задерти голову, щоб припинити кров.
189. Три голови: Самоцвіта, Крутоноженка й Дуринди. Прислухаються (ЗТМ).
190. Шумливий натовп селян різного віку. Попереду поспішає прикажчицького типу постать. За ним—два мужики з бляхами на грудях ведуть третього—високого, кремезного й певного в собі селянина.
191. Натовп репетує. Гнівно кричить. І сучить кулаками в бік прикажчика. Той...
192. ...огризається. Підганяє конвойних.
193. Натовп хвилею заливає панський двір.
194. Селяни йдуть до панового будинку. Біля ґанку зупиняються.
195. Самоцвіт поспішно, поправляючи на ходу одежу, йде до ґанка. За ним рушають Дуринда й Крутоноженко.
196. Натовп, побачивши пана й начальника, вщухає й подається трохи назад.
197. Самоцвіт гнівно наступає на селян. Обертаючись назад до покоїв, кричить. Звідти вибігає наймичка й подає йому мундира. Самоцвіт убирається в мундир земського начальника, випинає груди й насупивши очі, оглядає натовп.

198. Прикажчик (кадр 192) підходить до Самоцвіта. Він важко дихає і тримтячими руками...

199. ...виймає з кешені помняті й невеличкі папірці.

Бунт, ваше благородіє... Ось і афішки... Від нього це... Всіх, гад, колобродить.

200. Прикажчик кидає повні ненависти погляди на високого мужика, що його привів конвой.

201. Самоцвіт кидає швидко очима по натовпові. Бере папірчика, розгортає й починає читати. Це прокламація. На ній:

Брати селяне!.. Настав час великої й лютої боротьби...

202. Розширені очі Самоцвіта от-от вискочать на папірчик.

203. Напружені обличчя селян.

204. Самоцвіт кидає читати. Люто мотає головою. Його...

205. ...рука тримтяче стискує й мне папірчика.

206. Самоцвіт звертається до прикажчика. Той...

207. ...одхекується, міняє позу й починає розказувати.

208. (НПЛ) Будинок волосної управи. На подвір'ї сила людей. З'являється прикажчик. Він...

209. ...виходить на ґанок і промовляє:

Ви не той... Завтра ж дожинати...

210. (НПЛ) селяни, нічого не кажучи, піднімають руки й...

211. ...тичуть прикажчикові дулі.

212. Ряд кремезних дуль.

213. (НПЛ) Самоцвіт, роззявивши рота, блукає поглядом по тихих рядах натовпу.

214. Прикажчик одхекується й оповідає далі.

215. (НПЛ) Наперед виходить отой бунтівник (кадр 190) і розмахуючи в запалі руками, промовляє до селян.

216. Селяни погоджуються з промовцем і погрожують кулаками прикажчикові.

217. (НПЛ) Самоцвіт здивовано поводить ротом і не може вимовити слова. Повертається до Дуринди й розводить руками,—чи ви бачили таке.

218. Та раптом Самоцвіт починає оживати. Він швидко повертається до високого селянина (кадр 190) і нетерпляче наказує йому підійти ближче.

219. Високий сперечається.

220. Самоцвіт гнівно тупотить ногами. Біля губ йому з'являється піна.

221. Високий сперечається й уперто не хоче підійти до Самоцвіта. Самоцвіт звертається до прикажчика й питає. Той схилившись одказує:

Крутоноженко, ваше благородіє... Никанор...

222. Самоцвіт, не розуміючи, здвигає плечима. Круто повертається і показує на побитого Крутоноженка,—хто ж оце?

А це брат його... Никифор.

223. Прикажчик, низько вклоняючись, відповідає панові.

224. Люте лице Самоцвіта.

225. Побитий Крутоноженко, придержуючи носа, рішуче підводить голову й жваво, прислухаючись, крутить на всі боки головою.

226. Натовп зацікавлено слухає,—що ж воно буде далі.

227. Самоцвіт налітає на прикажчика. Визвірюється так, що перші лави натовпу...

228. ...з переляку посуваються назад.
229. Прикажчик мов прибитий. Вся його постать зігнулась і присіла, як пришиблена.
230. Самоцвіт вмить повертається до побитого Крутоноженка:

А тебе, мурло, яка лиха година принесла?.. Не для тебе ж суд мав бути!

231. В натовпі сміх.
232. Побитий приймає руки від носа. Кров ллється по вусах, бороді й падає на піджак.
233. В очах побитого з'являються іскри розуму. Очі наливаються сміливістю й ненавистю.
234. Побитий випростовується, підвищує голос і починає ремствувати.
235. Самоцвіт, нервово скубучи кінчик свого носа, слухає.
236. Побитий, розмазуючи по обличчю рукою кров, кричить:

Хіба це суд? Хто що зробить, а мене—в морду? Розбій це, а не суд!..

237. Самоцвіт не видержує. Він сатаніє і з кулаками кидається на вже побитого Крутоноженка.
238. Побитий, щоб уникнути нових кулаків, прожогом кидається в натовп і зникає там.
239. Самоцвіт тупотить ногами, розстібає мундира й, лютуючи, б'є себе в груди. Він немов не тямить себе від злости.
240. Натовп, як задубів. Мовчки слухає.
241. Самоцвіт без сили падає на східці. Обома руками хапається за груди й дере собі мундир. Побачивши таке...
242. ...селяни швидко розходяться.
243. Прикажчик заклопотано біжить до покоїв, виносить воду й...
244. ...дає Самоцвітові напитися (ЗТМ).
245. Сидячи на ґанкові, розхристаний Самоцвіт, немов прагнучи щось зрозуміти, проводить навколо безсило лютими очима. Помічає...
246. ...зажуреного Дуринду й...
247. ...зупиняється на ньому довгим поглядом.
248. Дуринда оживає, широко усміхається, підходить до Самоцвіта й, зігнувшись у благаючій позі, щось говорить.
249. Здивоване лице Самоцвіта.

Що? Що? Та чи ж вам повилазило?!.. в мене бунт, неподчиненіє, а йому—жниварку!.. Та я...

250. Самоцвіт схоплюється сердито з місця і всім корпусом подається вперед до Дуринди (ЗТМ).
251. Подвір'я пана Дуринди. Задерши догори ноги, в болоті купається свиня. На неї гарчить невеличкий песок.
252. Доріжкою біля ґанку замислено, надто часто пихкаючи цигаркою, ходить Клавочкин учитель.
253. Відчиняється вікно й Дусінька, привітно усміхаючися та злегка граючи очима, запрошує вчителя до хати.
254. Байдуже лице вчителя. Він ніби роздумує. Та зараз же, кинувши поглядом на вікно...
255. Рішуче кидає цигарку й іде до покоїв (ЗТМ).
256. Сумно сіпаючи за віжки, поганяє коня Дуринда. Навколо—море колосу (ЗТМ).

Кінець третьої частини.

Марко Колосов

БАРАБАН

Оповідання

Іваново-Вознесенським піонерам присвячую

Ты променяешь стон зурны
На дальний ропот барабана

(З кавказької пісні).

I.

З якогось часу до кімнати, де ми з Петрусем ночами робили стінгаз, занадилася ходити Марфа Тимофіївна—ткачиха з басонного*) відділу кружевної нашої фабрики. Вона вже з рік не працювала по спеціяльности, обслуговуючи фабком. Щоденно можна було бачити, як вона сидить біля великого бака з остуженою водою, чи подає чай нечисельним співробітникам. А ввечері, коли кінчалися засідання, вона входила до нас, щоб нагадати, що вже десять годин, що вона людина стара, що в неї діти на фронтах померли й вона не може залишатися тут, як ми, до години й до двох ночі.

Ми несміло просили в неї ключа, даючи обіцянку вранці принести його чуть світ, до того ж Петрусь всіляко піддобрювався до неї. Він робив усе, що міг, мій незграбний друг, лише б не порушили наше заняття. Не один раз він колов дрова, носив воду для її величезного кип'ятильника й якось раз, спостерігши, що стара довше, ніж звичайно, хитає головою після повсякчасного нагадування про своїх соколят, задимив махоркою так, що навіть з її очей виступили крапелинки сліз. Заклавши ногу на ногу і впіривши очі в синє вікно, яке відтало (що мало надати його суворій ряшці меланхолійний вираз), він промовив „Е-ех..“

Та, кашлянувши й помовчавши, почав пригадувати, як ці хороші хлопці годували його цукерками, а один навіть почастував горілкою. З його слів виходило так, що власне з того часу він почав наполягати на це зілля, а наполягаючи на нього, ніяк не може забути свого першого друга—Васька.

— Сашка,—поправила його старенька.

— Сашка,—проказав за нею Петрусь.

Бо все, що він казав, була брехня, і ніякого Васька він не знав, так само, як не знав Марфиного сина Сашка.

Але старенька дуже розхвилювалася, спитала, що ми поробляємо, й, узнавши, що ми описуємо життя, стала лишатися з нами до години й до двох ночі, розповідаючи нам про минуле та сучасне.

З того часу нас уже не непокоїло, коли ми бачили її довгу, схожу на велику палицю, постать, та сизі рухливі очі. Ледви з'являвся її старовинний вузький, чорний сак та ситцева в метеликах спідниця, ми кидали щіточки, розмітки, пера й напів уставши, вітали її дружнім і густим ревом.

Одного разу вона промовила, звернувшись до Петруся:

— Чи ти памятаєш, Веснухин, Миколку Пружинкина?

— Як не пам'ятати?—поважно одказав Петрусь.—Вершок такий.

— Так чому ж ти про нього мовчиш? Чи не підходить цей випадок для вашої газети?

— Який випадок?—здивувався Петрусь.

— Та ніби-то й не знаєш...

---

*) Басон—машина для виробу вузьких кружев та стрічок.

— От, щоб мої очі лопнули!..

— Ех, ви,—докоряючи промовила старенька.— Все ви на аршин міряєте, от вершків і не примічаєте... А ти вершки, вершки примічай, тобі й аршин зрозумілий стане...

Вона почала розповідати.

II.

„Був у нас на фабриці конторник Птоломей Платонович. До конторників тепер відомо яке відношення—нікуди його не обирають. Ну, він і не нав'язується робітничій класі: не хочете, мовляв, то й не треба. Все більше нудьгував по справах музики.

От прийде з роботи, голову пелехату під кран; вимиється, піджачок скине й доки там шипить примус, надолужує зі скрипкою. Вже так, батеньку ти мій, вигр-а-а-вав,—всьому дворові сумно. З вікон баби випнуться, сльозу витирають, на ґанках чоловіки бубоніти перестануть, хлоп'ята в дворі в лапті грають,—ті „обідню“ перерву роблять... Дуже вже навзрид грав чоловік.

От одного разу так виструнює конторник, голову на скрипку поклав, баньки в одкрите вікно витріщає. Бачить, що не перший раз стовбичить біля вікна хлопчина—очі чорні і в рот заглядає. „Що за чорт,—думає конторник,—чи мо' голодний?“ Кладе струмент, підклика хлопчика, а той уже до вікна лащиться.—„Дядю, каже, навчи грати!..“

Глянув на нього конторник, усміхнувся. „Заходь, каже, заходь, хлопчику, в тебе талан на виду, а в кредиті, може бути, ти генійом станеш...“

Почав конторник навчати його сумному мистецтву. Й хлопчина прилип до скрипки. Покохав він учителя. Просто, горе“

Вона охнула й перевела дух, щоби дістати чорненьку табакерку. Повагом одкривши її, уважно набила ніс темно-зеленим нюхательним порошком, хитнула сумно головою, поправила косинку, повчаюче сказала:

— Порошок дуже для очей цілебний.

Та продовжувала.

„Став уже хлопчина розумітися на нотах, ніби як учитель: стане біля вікна й підборіддя на скрипку схилить. „Колю,--каже до нього конторник,—після скрипки ти один у мене.. . Чи так ми з тобою жити будемо, коли ти в консерваторію поступиш? Будеш на концертах виступати, в Москві на візниках їздити. Забудеш ти мене тоді, певно, поглядом навіть не подаруєш..“

Кине хлопчина скрипку, схопиться до конторника, почне так тулитися,—гарно чудакові-конторнику.

От жили б вони так душа в душу, але ж, як завжди буває, те чи те повинно трапитися. Йшов якось Миколка зі школи. День теплий, соняшний. Одстав од хлоп'ят—чує: лунає десь такий заливчастий гомін. „Не інакше—як барабан,“—подумав Миколка й пішов на музику. Що ближче він до спортивного майданчика,—ясніше гомін. Ось уже видно велику з великими щілинами огорожу. Підійшов Миколка й припав лицем, бачить—на майдані виструнчилися піонери. Краватки і все таке—дуже сподобалося це хлопчині. Біжить додому. „Тату, каже,—я більше не хочу струнити на скрипку,—буду на барабані грати...“ „Молодець,—каже батько,—а ще краще булоб, як би ти, синку, на сковороді грав. Або й за це краще. .“ Ну, тут уже казати стидно—дуже грубий був чоловік батько той.

Тільки Миколка не обідчивий—звикся. Та до того ще, пообідавши, роздобрився батько, каже: „Іди, синку, мірку зніми. Чоботи тобі пошити треба, осінь ось-ось.“

Та, звичайно, осени ще не було. Яка там осінь—серпень. Просто розм'як чоловік. А Микольці того лише й треба: він давно про чобітки мріяв. Було ночами снилися такі пуголовки, й навіть чув, як скрипіли...

Ось біжить до конторника: „Плотомей Платонович, що я тобі скажу: у мене щастя он яке!.. Чоботи пошиють!"—„Чудесно—каже конторник. „А ще тобі що скажу: я не буду більш грати на скрипку, я на барабан буду грати".

Побілів конторник. „Тоб-то, як ти сказав, Миколко?" —Я—каже Микола,—більш не буду грати на скрипку, мені барабан дуже вподобався".

„Чим же він тобі вподобався?"—глузливо каже конторник, а сам думає: „Ну, яке ж буває непорозуміння! Добре, що він сказав мені, дурна дитина, а то ж тут загибіль музиці".

„Чим спо-до-бався?"—промовив Микола. Й затуливши очі, бачить чистесеньку таку скрипочку. Струночки в неї такі тонесенькі, шийка лебедина, голівка з чотирма вусиками, й животик у неї такий пухленький, рожевий—вся до тебе лащиться. А барабан дуже незручний. Його й у руки не візьмеш— вішай на свою шию. В нього ні голови, ні вусиків... але чомусь тягне, тягне до барабана.

От хотів би це розповісти Миколка—не виходить. Висловити не можна.

Наприклад, припустімо, заграла скрипка. Всіх додому, додому тягне. Всі в тепле кваплятъся, й у всіх голови похилені. У декого з дорослих навіть сльози на очах—дивитися соромно. А припустімо, гримни барабан—всі на вулицю, в колони, всі хвилюються, спішать, і голови, як на пружинах. Радісно навкруги й неспокійно.

Отак, як міг, розповів про це Миколка. Ох, як закричав конторник, засопів, затупав.—„Ох,—кричить—кого хотів я музикою зробити? Я тебе, цуценя, в генії пророкував, а ти... чисту мистецтву—скрипоньку на барабан проміняти здумав"

„Птоломей Платонович,—мовив Миколка,—навіщо так барабан лаяти? Він теж чистий, це його тільки хлопці бруднять, а він чистий"...

—„Що?!—закричав конторник—Пішов!.. Геть звідси!.. Щоб твоїх плебейських ніг не видно було!.. Харя мені твоя гидка!!"

Та й виштурхав конторник Миколку. От пішов він по фабричному двору, скулений такий, скривлений. До очей сльози підступають. В горлі чомусь пересохло. „Ну, й куди тепер піти?" Й не помітив, як дійшов до спортмайдану".

III.

— З цього часу він певно й став барабанщиком?—запитав я ткалю, коли вона віддихнула й, одчинивши чорненьку табакерку, знову стала набивати ніс порошком.

— Трохи не такечки—відповіла вона, збираючись чхнути.

Та, журно похитавши головою, поправила хустку. Дзьоб платка зіжмався, звернув на бік, нагадуючи сумну велику птицю.

— Так що ж, він пішов назад до конторника?

— Ні,—відповіла, чхнувши, ткаля.—Ні, чому ж, він знову до піонерів пішов, тільки... там головний йому сказав: „Тут з вашої фабрики не приймають, ви сами в себе загін зорганізуйте".

— Ну?

— Він організував, та тільки...

— Що?—роззявивши рота, запитав Петрусь.

— Барабана йому не дали.

— Чому?

— Та дуже просто—не дали загону барабана.

— Що ж він?

— Та от слухайте... Я тоді ще делегатка була. В Ленінський призов на подарунок партії готувалися... Звісним ділом...

Одразу в сусідній кімнаті почулося шипіння, приглушене скрипіння та хрип і нарешті бій, ніби його видавлювали в муках. Налічивши два удари, ткаля стрепенулася, шарпонула платок, який над її безбровим чолом у цю хвилину набрав хижого, устремленного вигляду, підкинула крилом і, не прощаючись, полетіла до дверей.

IV.

Другого дня ткаля розповідала.

„Ви знаєте, у кожного буває біль. Інший і словом не висловить, а тільки його з лиця видно: він жовтий і нетовариський. А в Миколки, в піонера нашого, до того ж у прищах, та й очі сумні.

А що за хлопець, скажу вам: гегемон у хлоп'ят; зверніть увагу, й літ йому всього разом одинадцять, ростом ледве вище від аршина. Тварь така—ну, поганенька. А вже почне балакати—вибачте, краще від нашого секретаря, їй-же бо...

Так.. Так от знаєте, нащо вже я говоруня була, уявіть, з дивуванням слухала, як він, сякий—такий, заливає...

От раз, діло було 23 року, викликає мене секретар. „Товариш Олексієва, прийми—каже,—на увагу: причепили від комсомолу до піонерів Клашку Комічеську—дівчина, знаєте, дуже до кіна ласа: зібрання тобі тут, гурток, так треба їй почути, що йде комична сцена,—все закине!“

У ткалі, нашої бесідниці, очі сизі. Й з усієї плисткої, що скидається на великий дрюк, постаті бачу лише ці швидкі сизі очі. Дивуюсь, як не намочило їх дощем ниток, не занесло машинним вихорем. Лице в ткалі маленьке, щоки не спеклися ще, але й свіжости в них не видно.

— Ну-ну... Як же там діло було?—не ждалося.

„Справа то он як: прихожу я до кімнат; в них, знаєте, дві кімнатки, малесенькі,—ні сісти, ні встати. Оглушило мене краще, ніж у цеху. Гамір, ґвалт,—хто, знаєте кого й куди, й почому зря; свист, аж в ухах мокро.

Ну, встала я серед них, ніби як дуб. Все в мені зникло: обіда, чоловік. Та й бачу лише одні оченятка, цвіт життьовий. „Діти, кажу суворо,—чи в вас порядку немає, що—кажу—на корпус напіраєте й навіщо ґвалт, мов на барахолці“.

Але ці слова мої так ніби в ополонку. „Го-го-го та гу-гу-гу!“—як закричать, як забубонять. Ну й ну, думаю тут не то, що Клашці Комічеській, але й самому чортові не впоратися.

Й уявіть, боюсь я, таким чином. А це зразу чую: хтось мене за рукав тягне. Витягнув за самі двері й каже: „Марфо Тимофієвно, загинути нам тут без барабана“.

— Чому так?—кажу.

„Так це,—каже—без барабана загинути нам тут, Марфо Тимофієвно“.

—Любий кажу,—та хиба ж можна вам струмент для такої орави? Вам і барабан на один день—більш не витримає.

Мовчить, голова до долу, ніби й казати нічого. Потім, як підкине голівку, як гляне на мене оченятами—блакитний вогонь. „Хиба ж, каже за барабана таке було б!? За барабана, каже,загін—во!“

Та й ручку отакечки в кулачок затис. Гаразд,—кажу—попрошу, так уже й бути...

Так от, уявіть, кожної днини в фабком іду, а він уже біля вікна чекає. Пальчиком вікно лиже, букви різні по тумані на шклі вимальовує.

Я до секретаря. Так от і так,—кажу—хлоп'ятам барабан розшифруй! Він як розлючиться. „Тебе, каже, навіщо в загін посилали? На барабані бубоніть! Ти без барабана зладнай, а на кожну єрунду гроші таскать—роботи не було"...

Розізлена, підхожу я до хлопчака. І чого, стара, на нього розлютувалася —сама не знаю.

— Забудь, кажу, думати, що барабан існує! Що це—кажу—за примха така?! Я ось зараз усіх вас до директора потягну, тоді знатимете, як порядку держатися....

Мовчить. Навіть самій боляче зробилося. Ну, думаю, без суворости —яке виховання? —Геть, кажу--до загону. А коли барабан охота—чоботи он продай,—нові ж чоботи"...

— Чи не продав він справді чобіт?—запитав Петрусь.

„Ні, ти послухай"...

За перегородкою знову почулося гидотне шипіння.

Старенька зхопилася. Одразу на її обличчі з'явився суворий та заклопотаний вираз. Закутавшись, вона прощалася сухо, тиснучи руки, дивлячись кудись вад нами. Ми не одважилися просити її, щоб залишилася.

V.

Мені довго не довелося дослухати закінчення цього оповідання. Другого дня мене й Петруся розлучили. Він залишився закінчувати стінгаз, а я, потрусюючи річевим мішком, поплентався осінніми вулицями столиці в Брянську підшефну свою губерню.

Після повороту я застав продовгувате лице старої на повсякчасному місці, біля кип'ятильника з остуженою водою, в фабкомі, біля вхідних дверей. Як і раніш, вона була худа, зодягнута в вузький чорний сак та ситцеву, в метеликах, спідницю. Її лице з пучками тонких зморшок, що трішки розглажувалися, цього разу було якесь особливо нерухоме. Великі, напухлі, трішки почервонілі повіки прикривали наглухо її зіниці, що недавно так літали з кутка в куток, зостановлюючись на кожному зустрічному, так ніби вони бачили його вперше. Я глянув на її хустку над пожовтілим лобом—вона втяглася, як ворона. Стара була мертва. Вона лежала в вузькій котловині труни, застеленої дешевою китайкою, завитою вузьким кружевом з її басонів. Тут стояла й кришка до труни, що здавалась вище свого росту. Ткалю накрили кришкою й кілька чоловік приготувалися виносити труну.

В юрбі побачив я Петруся. Він ішов, повагом пересуваючи ноги, та понуривши зір. Його обличчя приголомшене, так ніби це було не обличчя, а машкара. Одначе я запитав у нього:

— Петрусю, чи доповіла вона тобі про...

— Про барабан?—підхопив Петрусь. І на виду в нього з'явилася жвавість. Простягнувши руку, він міцно стис мене вище ліктя й, спотикаючись на людей, виволік геть з юрби.

Ось що я взнав од Петруся.

Наближався дитячий тиждень. Збиралися цвісти знамена. Фабрики, які багатіші, видавали дітям сині й світло-зелені матроски з червоними густими краватками, тонкі коротенькі штанці хлопчикам та спідничкиу що вражали кількістю зборів—дівчаткам.

На фабриках, у фабричних клубах, по піонерських кімнатах скваплиово витворювали „кутки". Були кутки безбожників, натуралістів, ленинців. Картонні плакати, гасла й стінгазети,—все це повально заповняло кімнати й мало хто в ті дні втримався, щоб не заглянути в надмірно жваве й неспокійне дитяче лігво.

На Савинці, на Дівочому, на спортмайдані можна були бачити хлоп'ят, як вони з урочистими лицями марширують. Дрїжали барабани, безугаву різав повітря дужий та протяжний клич горністів.

Лише на фабриці, де жив Миколка, все здавалося вимерлим. Давно вже розібрали піонерський клуб, знищено з любов'ю лаштовані кутки, в підвали, кладові складено розмальовані запилені листи фанери. Сам Миколка днями пропадав на Савинці, й у той час, як його товариші грали в паличку-стукалочку, в лапту, Миколка уважно слідкував за барабанщиками. Йому здавалося, що вони не так вибивають ногу, його різав кожний удар, що збивався зі шляху. Він раз-по-раз кидався вирвати в кого-небудь з них струмент та показати, як треба правильно й чисто бити. Зате коли якийсь хлопчак голубив вухо йому, як радісно здіймалися в нього груди, очі набиралися теплого відсвіту, в усмішку квапився рот.

Як зачумлена, металася по фабричному двору Клашка. Сам Шилов, секретар ячейки, звернувся до хлопців з гарячою промовою. Але хлоп'ята не звертали уваги, зосередковано граючи в скраклі.

— Шилов! Не перешкоджай!—сказав йому один хлопчак і, витягши з товстої, набитої горіхами та цеглою кишені піонерську краватку, витер піт, що котився по його рябому рижому обличчі.

Інший ніби ненароком кинув дрюком так, що ледве не влучив секретатареві в щиколодку.

Шилов вилаявся й, почервонівши, сказав Клашці:

— Ти нам за них відповідатимеш, гаде! От зберемо бюро...

До свята залишилося два дні. І нарешті почалося свято. Та ніщо не відріжняло його од учорашнього, від третього й інших днів. Як і раніш, підскакуючи на ходу, з азартом, захопленням захлиналися хлоп'ята скраклями. Клашка пробувала відняти в них „поросят", але вони штовхнули її зі злістю так, що дівчина пішла до фабкому й там, припавши до теплого плеча подруги, виплакала всю невисловлену свою обіду. Вона ще не виплакала сліз, як враз на запиленому, осяяному сонцем подвір'ї задрібоніло вибивання. Вибігла на одкритий ґанок і побачила Миколку. Навколо його зібралися хлоп'ята, які позалишали гру. На камінні, одкинуті далеко в бік, валялися похололі, худі трупи „поросят".

Вона скомандувала барабанові строй. Хлопці вишикувались. Лише тепер вона вгледіла, що Миколка босий. Але бліде, ледве-ледве зачеплене рум'янцем, його лице сяяло.

Він зажмурився та... торкнув барабанові груди м'ким, замшою шитим, наконечником. Ще раз і ще, потім уже посипала густа, соковита, піднослива музика. Загін виступив та, прошумівши по Савинці, влився в багатоокий поток демонстрації, що буйно рушила.

Захлинаючись солодкою та напруженою дрїжжю, прислухаючись до кожноги народженного звука, Миколка то доторкувався до нього—й звуки замірали, танули, то ніби висікав їх із кременю—вони іскрилися, поширювалися в незникаємому звукосяєві.

Вже пройшли Пречистенку, попливли сірі, що рожевіли дітьми, будинки Волхонки. Показався Кремль. Подуло прохолоддю пишного, що ледве-ледве почав осипатися, Олександрівського скверу. Перед тим, як проходити майдан Свердлова й наступний за ним Червоний, де мав вітати хлоп'ят Риков, вони витягали шиї. Урочистість гартувала лиця. Пісні ставали яскравіші, соловистіші. Рижий та рябий підліток, що витирав краваткою спітніле обличчя, тепер лагідно приглажував краватку, намагаючись непомітно для інших змити з неї пляму поту наслиненим своїм пальцем.

Андрій Клоччя

НА 117 САЖНІ

Оповідання

> Ми звикли йти в бурю і грози.
> Коли затихає, як нудно!
> Тоді ми в стихію приносим
> Романтику буднів.
>
> *П. Усенко*

I.

Висипи штолень помалу збігали вниз, а не доладу розкидані кам'яні грудки пацьорками красили їх поділ. На висипі поміж кубами штемпелів похожав Миронів. Його чорна облізла шапка, нап'ялена на самі очі, своїм клоччям наче жартувала з осіннім вітром. За дерев'яні замкнені гратки штольні № 2, скотившись із великої купи галок, злодієм ускочив вітер, пронизливо засвистів.

Одиноко в далечінь дивилося вікно сторожки. Здалека воно здавалось блискучим шматком срібла. Зміни зашабашили й лише кроки Миронова, приглушені грязюкою, стиха розбуркували осінню ніч. Миронів підійшов до рейки, що, замість гудка, кликала на роботу, й болтами вдарив. Тиша, сполохана мелодійним дзвоном, прожогом вскочила у штольні, заховалась у виїмках висипів, впала на холодні груди пічки. А вдари грубшали і дзвін розносився верхів'ями горбів, вітер підхоплював його й, знесилившись нести, кидав у села.

— Бов, бов, бом!

Раптом танцюристі згуки „комаринського" розбіглися навкруги. Миронову надокучило нарешті видзвонювати об рейку свою тугу й самотність. Сів на рівний куб штемпелів і вдивлявся в темінь ночи. На виднокрузі на рівнім віддалені один од одного блимали чотири вогники. Вони, наче жарини, червоніли в темряві, коливалися й затулялися чиєюсь рукою, лише смужечками видирались крізь пальці й знову жаріли крапками.

— Еге, щось є, коли в конторі не сплять?—милуючись вогниками, подумав Миронів. Люлька, що пихкала, освітила його обличчя. Борода рудим клоччям стирчала на всі боки, з-під навислих густих, рудих брів дивились чорні зіниці.

— Щось є. Заміру не було, чого б їм сидіти. Мо' хліб або крам привезли...

Снувалася думка за думкою. Вогники, наче вгадавши його неспокій, гасли один по одному й лише в кімнаті завруда (Миронів на віддаленні добре знав де, що) блимала самітня жаринка.

Миронову зробилося моторошно. Ніч в останнє напружувала свою чорноту. Відчув, що один і навкруги нікого, а що, як прийдуть красти штемпелі? Тоді знову взяв болти й задзвонив тужливо. Згуки сполохами нових днів бились об темінь ночи. На сході помалу сіріло, жовті смужечки ножами краяли ніч.

II.

— ... Так от, товариші. Геологична розвідка довела, що 1 й 2 штольні спереду не мають покладів фосфориту. Нашу проходку й старі стовпи, й запаси виберемо до січня. З нового року копальні станутъ. Геологи взимку не зможуть вести розвідку, та й Шатіл не дасть. Оце усе, за чим зібрав я вас. Шукаймо виходу; і робітникам треба про це сказати...—Завруд ударив люлькою по столі, вибиваючи попіл, і замовк.

На його виголеному обличчі застигла призирливість. Тонкі риси античного обличчя їдко казали:

— Куди нам! Я ж казав. Не на моє вийшло?..

Він поволі з гумового капшука набивав тютюном люльку, вдивляючись в обличчя своїх підлеглих. Вони згрудились на другім кінці столу й на їхніх обличчях наче вирізьбилось яскраве:

— Допрацювались.

Тютюн синенькими струмочками вився навколо обличчя завруда, ховаючи його.

— Єфиме Єфимовичу, а мо' якось воно вийде—понуро кинув голова рудкому. Очима скинув на лямпу, що біля неї бились осінні метелики й чомусь подумав:

— І ми рвались, як метелики до світла, на фосфорит.

Його великі пишні вуса й не доладу маленький ніс, поверх якого щілини очей, робили обличчя кумедним. Більше він нічого не сказав і затарабанив пальцями по столі. Старий робітник, висуванець, тепер гурник, удивлявся в купу мішків із збіжжям, демикував поли свого кожушка й червонів. Рідні копальні образили його. Він вірив,—бо все життя поклав,—що в них невичерпані поклади, а тут—немає, й це—коли все наше. Від такої гіркої образи ставало боляче до нестями. Помзавруд, теж висуванець, слинив пальця і листав замусолену десятницьку книжку з розмірами шарів. Лише молодий хлопчина, в якого на переніссі від думання лягла борозна зморшки, задиркувато, по-юнацькому втопив свій погляд у каламут сірих очей Єфимова, що виринали й ховалися в смужках диму.

— От що, товаришу Єфимов. Я гадаю, шо найкраще поки що мовчати. А тимчасом техперсонал зробить розвідку. Можна ще обшукати старі розробки. Розпитати старих робітників, дістати мапи старих розробок—почав Хмиз, зсунувши кашкета на потилицю. Раптом замовк, зіскочив із стільця і заходив по кімнаті. У всіх наче зірвало гатку мовчання.

— Так, це правильно. Заждати, якось буде.

Королевський підкрутив свої вуса.

— В панику нема чого впадати.

Задоволено хруснув пальцями й поліз у кишеню за кисетом. Думан, увесь червоний, встав (він ще не звик тримати себе з начальством).

— Товаришу завруд, а може геологи помилились. Не може бути, щоб старі копальні зрадили. Я ж з малечку на них працюю. Завжди до дідька цих галок було. Вірте мені. Якось знайдемо. Я всі ходи й виходи знаю. Штольні не підведуть.

Хмиз сперся на мішки й слідкував за Думаном. На його збентеженому обличчі виразно горіли дві краплини чорних очей і в них світилась певність за шахти.

Завруд вийняв люльку з рота, спокійно обвів усіх очима.

— Товаришу Бондарьов,—звернувся до свого помічника, що здається ні до кого не прислухався і листав книжку.—Яка ваша думка? Краще раніш об'явити робітникам...

Але Бондарьов ураз скам'янів. М'які, наче тесані, риси його обличчя зробились різкі, нервово затримтіла верхня губа.

— Мій погляд—теж заждати!—різко й голосно вимовив він.

— Вихід мусить бути знайдено. На літо цукроварні вимагатимуть суперфосфату, і ми мусимо його дати.

Желваки виразно забігали по обличчю. Хмиз умостився на мішках і зверху слідкував за Єфимовим. Підстрижене „йожиком“ волосся, щіткою

стирчало на його голові. По обличчю пробігла радісна посмішка, і знову воно стало спокійне й призирливе.

— Добре, я з вами з усіма згоджуюсь, але... Добре відомо, особливо Бондарьову і Хмизу, що Борбухські копальні ми самі закрили, бо поклад фосфориту замалий, невигідний. Крутибородинська копальня теж не подає блискучих надій. А що ми робитимемо, коли здобич упаде, а з правління прийде наказ зменшити роботу, або й зовсім припинити.

Всі пополотніли. Ніхто не передбачав цієї дрібниці.

Королевський не витримав, вдарив кулаком по столі.

— Ми його не виконаємо. Оскаржимо через губком спілку!—Бондарьов мовчки кивнув головою. Вони лише вдвох були партійці на всю групу копалень.

— Засідання закінчено.

Завруд устав і пішов до своєї кімнати. Стало тихо. Мовчки розходилися і відчув кожний, як щось слизьке, огидливе заморозило серце, лише на скронях сильніше пульсувала кров.

Здалека почувся довгий, журливий дзвін.

— Ач, Миронів видзвонює. Весело мабуть,—кинув Хмиз, але ніхто не відповів. Кожен шукав у своїй голові якогось порятунку, будував плана, щоб перемогти таке просте речення:

— Поклади виснажилися..

Лише в кімнаті завруда горіло світло й, проходячи повз вікно, Хмиз бачив, як тінь завруда рухалась, ламалась у світлі й чорною плямою падала на освітлену землю.

Єфимов ходив по кімнаті. Тепер він мав змогу віддячити Хмизові й Бондарьову, що колись під конвойом примусили працювати.

— Лопнули... А що, тепер викусіть!

Він позасвідомо склав дулю і тикнув у повітря.

— Втніть без нас щось. Збудуйте нове!—і враз злякався, чи не підслухав хто цих неблагонадійних думок. Гостріше згадалося образу. Шатіл, той самий Шатіл, що був у нього в Донбасі практикантом, такий самий інтелігент, як і він,—главтехкер,—і він викидає гроші на Лінчани, де давно всі поклади вибрано, а нам не дає грошей на розвідку, ще й ображає. Мені каже: „Ви не так працюєте“.

Кроки ставали все частіші й частіші. Злість била через край істоти.

— Ні, я мушу довести своє. А гроші теж добрі платять, а закриють копальні, хто зна, що буде.

Він усміхнувся. Дістав із корзинки теку й пляшку закордонного кон'яку. Налив, випив і сів за плани, за старі плани виробок.

— Ні, я втру носа цьому соплякові Шатілу—вголос вимовив він і засміявся. Перед очима постало розгублене, жалю гідне обличчя Шатіла.

Світанок застав завруда за планами.

III.

На висипі, біля відерця з гасом, що заміняв лямпу, Думан наливав гас у лямпи першої зміни. Хмиз сперечався з „крепільщиками“. Вагонетки одноманітно торохкотіли, зникаючи в штольні. Робітники в чорноті хутко ставали світляними крапками. Миронів тричі довго вдарив об рейку Висип затих. Ще не вискочила з гуркотом на зовні перша вагонетка. Сіре, безнадійне небо загорталось у подрані рядна хмар. Навіть жадного яскравого мазка. Купи галок біліли цятками, покроплені крейдою. На краю висипу, де рейки в нестямі кидались у повітря, немов кінець естакади, стояв робітник. Він палив цигарки,

чекаючи на перший вагончик грузу. В кузні видзвонював початок дня коваль; на сірому тлі кузні приємним червоним блиском горно.

Хмиз і Думан сиділи в сторожці й мовчали. Біля груби, що в той час була плитою, поралась Оксана, готуючи батькові сніданок... Хмиз кидав на неї своїми очима, вона зизом глянула на його задумане обличчя.

— Ну, Думане, щось треба робити, треба фосфорит шукати. Думан скинув свого шкіряного кашкета й витер хусткою спітніле чоло.

— Авже ж треба. Знаєш, Хмизе, не може бути, щоб оці штольні підвели. Я їх люблю, як дитину. Вони ж і так вісім років стояли, аж закисли. І зараз...

Маленькі руді вуси звисли безсило донизу, а обличчя старе, вимучене працею, збігалось у зморшки.

— Мені соромно за них. Буржуї грузили тисячами галки, а для нас щезли. Розумієш, щезли. Але брешуть. Ми таки примусимо їх з'явитися.

Зморшки порозбігались геть і обличчя знов запашило бадьорістю, певністю того, що ми в силі примусити вироблені поклади давати все більше й більше фосфориту.

— Ну, що ж, у неділю почнемо шукати?

— Добре.

Хмиз сидів і мріяв про велику шихту фосфорита. Йому ввижався цілий аршин цих блискучих чорних куль.

— Ходім на роботу—кинув Думан, увесь час напружуючи пам'ять щоб відновити старі розробки. В пам'яті вставали шпунти, півтoрааршинові поклади й на висипах сила-силенна галок.

— Довгий, підвезеш—Хмиз до робітника, що викинувши груз, їхав вагонеткою до штольні.

— Сідай!

Хмиз миттю вскочив у середину вагончика й мускулясті руки Довгого хутко покотили штольнею. Вершки коп стирчали над головою; голова Хмиза наче сама котилась рейками.

— Хмиз, зігнувшись, попростував до першої штольні. В штрекові на розлiновках лаялись одкатники. Вони підважували ваганетку, що „забурилась".

— Хмиз, це ні к такой матері не годиться. Рейки розійшлися.

— Зараз пришлю ремонтних. Підчинять.

Хмиза, мов магнітом, тягло в першу штольню. Нові, недавно закладені штреки мали шихту близько аршина.

Мо' в них порятунок?—думав Хмиз. Але поклади то з'являлись, то зникали зовсім.

Думан обходив свій участок: дві штольні, й усюди скаржились робітники.

— Шахта мала, зовсім немає рації в ній копатися.

Це ще більш труїло його. Він брав бігу, злісно стукотів об вилізлі чорні кружечки й міряв.

— Підвели, зрадили—шепотіли збліділі губи.

Пішов скаржитися до Хмиза. Хмиз сидів у першому штрекові й слідкував за робітниками, що вибирали галки. З стін, із підлоги в ямки набігала вода й робила ковбані.

— Думан, шихта аршин!

Радість запашила на обличчі Думана й він задоволено дістав рулетку, щоб виміряти.

Робітники вже помітили неспокій на обличчях десятників, по забоях шепотіли.

— В другій штольні зовсім немає галок. Ми тільки й держимось на першій, та тим, що „грабуємо“ старі розробки.

— Товаришу Хмиз, чи не думають закривати розробки?—перетяв радість Салюк. Його брезентовий спецодяг змокріло їжачився. Молодий напарник скоса зиркнув на Хмиза й Думана.

— Аж охоти в інших немає робити. Добре ще, що за сажень платять.

Хмиз і Думан вже виходили з штреку.

— Щось та є—підморгнув Салюкові напарник, кидаючи галки до вагонетки.

— У нас ще шахта порядна,—сердито одказав той.

IV.

На полі, біля засміченої штольні, розкопували вхід до неї двоє робітників. Думан і Хмиз стомлені, забруднені в копоть ламп і зелень піску, мовчки слідкували за рухами робітників і за тим, як парувала земля на свіжому осінньому повітрі.

— Вийшло дишло—кинув Хмиз. Думан понуро мовчав, а той продовжував:

— Все вибрали, виграбували. З-за „цєліков“ немає рощоту „кріпити“ цей старий послід.

— Подивимось ще останню,—з тривогою в голосі Думан.

Маленька дірочка нарешті відкрила штольню. З неї вдарило чадом залежалого повітря, гниллю. Запалили лямпи, й Хмиз із Думаном майже скотилися в штольню. Лямпи освітлювали повислі грудки зеленуватого піску, обережно, щоб не зачепити, в'юнами пролазили в дірочки, ступали по верхах коп,—а з верху банею висіла нічим не підперта земля. При самім забої вода набігла через халяви. Рукою мацали шихту, виміряли, але все навкруги казало, що раніш од них забрато все до останньої галки. У Думана загасла лямпа, і він напомацки рачкував за Хмизом. З-заду бухнула грудка землі. Хмиз хрипко, нервово засміявся. Сміх збігся до них і довго лящав у вухах. Кров стукотіла в скронях. Захотілось упасти в вогкий пісок, заснути на його м'яких, теплих грудях.

— Дивно, чого вони в неділю лазять,—вертячи цигарку, почав Довгий.

— Буцім не знає. Галок у наших копальнях обмаль, шукають ще, а то станемо,—відповів Швець.

Обидва уважно затяглись димом.

— Чого це рудком мовчить. Хоч би сказав, у чому справа, а то на зиму йди під три чорти. Наш же, вкупі в забої стояли.

Довгий поглядом стежив за возом, що підіймався під гору й ось-ось не вернеться.

— Наш,—злісно кинув він—партєйний, а не наш!

Обом надокучило сидіти на вітрі серед поля, а тут ще починав сікти в'їдливий осінній дощик. Думан висунув голову з дірки. Його шкіряний кашкет був рясно вкритий павутинням і плямами піску.

— Хлопці, допоможіть витягти Хмиза, а то вчадів хлопчина.

Мертве, крейдяне обличчя Хмиза чудно посміхалось, ввесь він витягнувся, зробився довший. Кирпатий ніс рельєфно вирисувався, а під посинілими губами чорнів юнацький пушок.

Брови збіглися одна з одною й відділяли обличчя від опуклого лоба, на який упав непокірний чуб.

— Туди, к такій матері!—розтібуючи комір сорочки Хмиза, заклопотано лаявся Думан.—Знайшли шихту, мать її за ногу!

Робітники переморгнулись, бо лаявся Думан дуже рідко. Свіже повітря робило своє діло. Хмиз розтулив очі і враз схопився на ноги. В тілі почувалась утома і м'язи були наче побиті.

Робітники кваплючись ішли додому, а Хмиз і Думан, понуро звісивши голови, ледве волікли ноги.

— Пропало все. Старі розробки нічого не мають—витиснув із себе Думан, але до Хмиза вже вернулась задиркуватість.

– Чим чорт не жартує, коли бог спить. Давай ще пошукаємо позад першої штольні, адже там галки „антік морес".

Він прицмокнув язиком, наче з'їв щось смашне.

— Спробуємо,—безнадійно махнув рукою Думан. Він почав впевнятись, що штольні, де він робив всеньке життя, зрадили його. Саме в той час, коли він став гурником, саме тоді, коли казав завруду:

— Наші штольні молоді, це не лядовські, тут галок непочатий край.

Знервований, навіть не попращався з Хмизом, пішов до села, а Хмиз простував на копальні. Кожної неділі ввечері Хмиз пропадав на висипі. Маленькі сині очі Оксани тягли своїм блиском до себе.

Сьогодні Хмиз шукав Оксану. Сторожка була замкнена, він обійшов усі штемплі, зазирнув у напіврозчинений вхід першої штольні, але Оксани не було. А мжичка пронизливо залазила під брезентову тужурку й холодом колола й без того виснажене тіло. Хмиза охопила млявість. Сів на порозі сторожки, байдуже вдивлявся в дрантя хмар і байдуже перебирав думки.

— Закриють копальні, тоді знову біржа й напівголодне існування. Живуть же безробітні, й ми житимемо... покладів немає... Все-'дно пропадати; кепсько, що осінь, і Оксана зникне...

Але руху протесту не було, думки мляво, обережно переходили одна з одної й відсвічувалися втомою на лиці. Він не помітив, не почув, як Оксана, котячи на старій тачці якісь напівтрухляві дошки, стала поруч його.

— Молодий козаче, чого зажурився? Мо' їсти хочеш?—і жартуючи обвила його шию руками, притулилась розпаленим, рожевим обличчям до його і враз одскочила.

— Брудний який, ще замастюсь, а мокрий, холодний!—Хмиз схопився. Відчув, що дійсно він змерз.

— Відчиняй хутчіш, та розпалюй грубу, а то й справді...

Оксана відсунула колодку й почала рубати дошки. З них летіла порохня й цвіль. У ніс Хмизові вдарив знайомий пах старих коп у заваленій штольні.

— Де ти взяла це?—крізь розчинені двері, вмиваючись, гукнув Хмиз.

— Ти мені спрос чи що? Старий будеш...

Вітер затулив двері й причавив ними на порозі кінець речення. В хаті, в сутіні вечора приємно палахкотіла грубка. Їжа повернула Хмизові бадьорість і сили, проте не зігнала задуми з обличчя. Оксана вдивлялася в нього, завжди рухливого, що тепер спокійно сидів та аби-щось сказати:

— Щось довго татка немає?

— Прийде! Мабуть у конторі затримався,—пригортаючи до себе, одказав Хмиз,—чого ти палиш старими копами, хіба кріпильники обрізків не лишили?

Він забув, що кріпильники по його наказу чистили канал.

— Вгадай, де я їх узяла?

Оксана сміючись відсунулась від нього.

— Вгадаєш—поцілуєш?

Останні збори постали в уяві... Вгадай, де шихта, коли немає геологів. Вгадай, а то безробіття й димкою в повітрі розтане Оксана. Хмиз хотів обняти її, але вона спритно вислизнула з рук.

— А штольня суха й велика, й цілий склад тих тачок.

— А де вона,—підхопився Хмиз—Де вона?.. на порозі стояв Миронів.

— Добре вартуєте. Хоч возом по штемплі заїжджай,—посміхнувся, ховаючи посмішку у вуси. Дощик так... можна сказати, порядний.—скинув свою незмінну з часів військової служби шинелю.

— Світло б запалили, а то поночі сидять,—продовжував він.—Готуй, дочко, вечерю.

Оксана, зніяковівши, поралась біля клунка, а в Хмиза довбало в голову.

— Яка це штольня, суха й не завалена?

V.

Єфимів нервово міряв кроками кімнату. Королевський сидів і тарабанив пальцями по столі. Бондарьов наче вперше розглядав плани старих розробок. З обличчя Єфимова збігла холодна, призирлива риса, ввесь він скупчився, аби „втерти носа соплякові". Тепер що-вечора збирались у трьох і міркували.

— „Товкли воду в ступі"—як із гіркою іронією сказав колись Бондарьов.

— Єфиме Єфимовичу, ми за жовтень виконали план на 120 відсотків.—Єфимів крутнувся на закаблуках і просто впав, а не сів на ліжко. Кинув каламут своїх очей на Королевського, потім на Бондарьова.

— Ви кажете—виконали. Бо ми грабуємо. Ще на два місяці вистачить. Так. А далі проходка не встигає...

Бондарьов хотів захистити Королевського, але завруд витяг із кешені листа.

— Слухайте:

„Шановний Єфиме Єфимовичу!

На жаль ваше прохання не зможу задовольнити. Та й ви самі знаєте, що зимою несприятливі умови для геологичної розвідки. По-друге у нас на вашу копальню в кошторисі розвідки не передбачено. Надсилаю вам новий план робіт, де зазначено здобич за кожний місяць. Здається збільшено по вашій копальні на 50%. За місяць сам буду.

Главтехкер *Шатіл.*

P. S. У нас ходять чутки, що ніби на вашій копальні немає покладів".

— Ось вам і 120 відсотків.

Королевський протяжно засвистів і ще сильніше затарабанив пальцями по столу.

— В мене теж є новина,— наче рапортуючи Єфимову,—Бондарьов. За першою штольнею знайшли нову, не засипану й не вироблену штольню Довжина її вісімдесят сажнів. Є невеликий шар фосфоритів.

Королевський і Бондарьов вдивлялися в завруда. Той в задумі замість люльки взяв до рота оливця й смоктав його. Оливець бузковою фарбою розповзався по губах. Королевський не витримав і голосно засміявся. Завруд лише тепер помітив свою помилку, проте не виймаючи його з рота, хутко заговорив.

— Все вийшло на моє. Я вивчав плани, бився над підсумками розвідки, а Думан на практиці довів, що старі розробки—пшик для нас. А ця штольня штреків не має?

— Ні!

— Королевський і Бондарьов, майте на увазі, що ми вскочили по саме нікуди. Своєю мовчанкою ми можемо зірвати план комбінату. Новий план ні до чорта. Не можемо ж ми в угоду йому возити породу з другої штольні. Нову штольню пустити на 20 сажнів.

Він перебігав з однієї думки на другу, плутав цим думки Бондарьова й Королевського, нарешті замовк. Тоді Бондарьов, як завжди, різко й твердо:

— Що б не було, а наша копальня існуватиме. Ми мусимо вийти сухими з води.

VI.

— Підем поставимо у третю штольню,—звернувся Хмиз до Думана, але той у відповідь махнув рукою і подався до другої штольні. Дві пари найкращих забойників чекали на Хмиза. Хмиз знизав плечима, а Думан згорбившись, немов зразу на нього впав тягар багатьох років праці, схудлий, з чорними кругами під очима, зник у штольні.

— Ходімте!

Лямпи кумедно світилися в сірому ранкові, мов хотіли довести, що їхнє світло сильніше за осіннє сонце. Салюк од холоду ховав голову в комір брезентової тужурки, його напарник Мільйон весело насвистував пісню, Довгий ішов мовчки, дивився під ноги, щоб не спіткнутись, Швець пихкав цигаркою.

В штольні біля забою посідали, загомоніли.

— Хмизе, а породу куди дівати?—сердито запитав Довгий.

Салюк мацав м'який пісок забою, розтирав його між пальцями й посміхнувся.

— Тут за півмісяця в дві зміни можна 20 сажнів пройти.

Хмиз мовчав. Чекав мабуть на запитання.

— От що хлопці: породу валіть по пристінці, щоб тачка проїхала. Іще скажу, од вас залежатиме, чи житимуть копальні, чи ні. В цій штольні мусить бути великий шар галок.

Робітники іронично посміхнулись. Хмиз, мов не помітив цього, продовжував.

— В місяць треба пройти 30 сажнів за дві зміни. Платитимемо добре.

— Ти кажи діло. Копальні, як Борбухські, хотять закрити. Кишка тонка...

— Ні, пісок возитимемо.

Всі зареготалися.

— Чому ж рудком мовчить?—лагодячи тачку,—Мільйон.

— Нічого, браток, остаточно не відомо.

Хмиз із другою зміною вийшов із штольні. На маленькому висипові, що ґулькою стирчав на грудях гори, стояв Думан.

— Не втерпів,—подумав Хмиз.

Увечері, здаючи зміну Хмизові, Думан, радий наче дитина, розкладав на столі шматки породи, малював фосфорит серед забою і таємниче, щоб Оксана не почула, шепотів.

— Знаєш, Хмизе, в цій штольні буде аршин галок, всі прикмети є. Вона суха, а чому? Тому, що в ній така сама тріщина, як і в першій, що бере воду. Все каже... Бувай.

і знову пішли спокійні дні. Лише непомітно життя копалень купчилось навколо маленької дірочки третьої штольні, наче ця дірочка могла відповісти на всі бажання й відверто сказати.

— Бути чи не бути?

VII.

Зима несподівано вдарила морозами, залишила грудки на шляхах, а потім схаменувшись, притрусила всі недоречності сліпучим снігом. Висип побілів і лише стежки сіріли на ньому та біля естокади жовтою цяткою парувала порода. З маленької дірочки третьої штольні слалося попід шайку снігу випаровування, змішане з чадом лямп.

...Хмиз прокинувся. Зі сну глянув у вікно й примружив очі. Сніг горів на сонці дрібненькими золотими краплинками.

— Заспав. Мабуть годин 12 є,—й квапливо почав одягатися. Глянув на стіл, де в безладді лежали шматки хліба, папери, рулетка, записна книжка й стирчала шпильом „шахтарка". Застібаючи комір сорочки, взяв до рук записну книжку. Ретельно що-дня, що-зміни він розгортав її безліч разів, там де великими літерами написано:

— Третя штольня.

Майже на пам'ять вивчив він усю „проходку". Кожна сотка в уяві Хмиза обіцяла багатий поклад, манила до себе. а в дійсності штольня була німа й безплідна. Маленький шар галок і все частіше й частіше по середині забою вкраплювались галки. Хмиз глянув на годинника й чомусь згадалось вчорашнє...

...В сельбуді він свій чоловік. Метушився поза лаштунками, ладнав декорації, був режисером. Убога сцена, вбогі, рукою початківця-митця мальовані декорації, наче 'яснішали, коли на кону метушились підведені сажею, нарум'янені червоною глиною обличчя. Оксана була тут. Вона грала коханку й вони смашно цілувались, а публика підбадьорювала:

— Ій бо ловко, не качни Іване!

Іван ще сильніш тиснув Оксану. Хмиз похапливо вів п'єсу. Випускав гуртківців, іноді ліз у суфлерську будку й наче живчик бився всюди.

І коли лямпа в-останнє мигнула, вони вдвох простували до висипу. Морозне повітря пружинило її, а щоки горіли справжнім рум'янцем. І було радісно-весело почувати себе сильними, бо в жилах стукотіла задиркувата юнацька кров. Місяць, сліпучий сніг... Міцно тулились одне до одного, а на обличчі ніжність. Радісно, коли знаєш, що ти маленький ґвинтик, не іржавий, а новий, тісно вкручений в будування життя, і ще радісно, що тебе кохає ця дівчина, в якої сині очі й наче гумовий, міцний стан...

— Що це ви замислились? Обідатимете?

Огрядна молода жінка стояла на порозі. Хмиз глянув і засміявся. Він напіводягнений стояв біля столу, тримаючи в одній руці годинника, а в другій книжку.

— Давайте, бо шамати хочу—страсть!..

Жінка посміхнулась.

— Де ж, учора не вечеряли! А мій казав, наче хтось приїхав копальні зачиняти, чи що?

— Ні. дядино, то дурне,—в голос, а в голові побігло інше. Напевне Шатіл приїхав. Як це я забувся? До контори ж телеграма прийшла.

Він кваплючись попоїв, глянув на годинника: було пів на другу, ще раз зиркнув у книжку. Там, де написано „третя штольня" стояло:

— 116,7 саж.

Й попростував на роботу.

Висипи такі самі, як і що-дня. Ще здалеку видно штемплі, робітника, що скидає породу й чути тарахкотіння вагончиків.

Над сторожкою маленьке сіре пасмо диму.

— Оксана мабуть обід готовить—чомусь майнуло в голові, а в уяві міцний стан, одягнений у ватянку, сині очі, що завжди сміються. Обличчя Хмиза, наче хто намазав маслом, розпливлося, стерлися риси й він посміхаючись поліз у третю штольню.

З другої штольні. примруживши очі на світло, вийшли: Шатіл, Єфимів. Бондарьов, Королевський.

— Товариші, я мушу з вами тут, на місці поговорити.

Беручись за клямку сторожки, їдко посміхаючись до Єфимова, промовив Шатіл. Четверо їх зайняли усю сторожку. Оксана глянула на Шатіла й вийшла.

— Наче панський пес із бантиком, --подумала вона й засміялась.

Шатіл нервово крутив пальцями кінці краватки, дивився на Оксану, що спиною стояла до вікна.

— А стан у шельми класичний.

Завруд набивав люльку з свого незмінного гумового капшука, байдуже дивився в стелю. Бондарьов увесь напружився, наче кішка перед стрибком. Один Королевський розгублено посміхався.

— Я віддам вас під суд,—рвучись у голосі, почав Шатіл. Ви зіпсували, зірвали ввесь виробничий план комбінату. Чому раніше не повідомили, що друга штольня порожня? Ви вибрали целики, нову нарізку. Це ж безгосподарність!—звернувся до Єфимова.

— Я раніш вам казав, що ви нездатні працювати, не вмієте, розумієте, не вмієте... А вам, партійцям—сором. Допустити до цього, ви ж знали, знали... Це—контр-революція...

Краватка колихалась на грудях, обличчя червоне й на лобі великі краплинки поту.

— Товаришу Шатіл, ви помилились, не все таке страшне, як здається. Мовчали тому, що були причини. Здобичу ми давали за планом, навіть без геологичної розвідки,—Єфимов підкреслив це, ріжучи рукою повітря—запаси штольні не вибрані,—з убійчим спокієм закінчив він.

— Що ви мені перечите? Вчити мене будете. Ось мій наказ: залишити 20 чоловіка робітників у чотирьох штреках першої штольні. Решту робіт припинити.

Бондарьов хрипко засміявся.

— Товаришу техкер, ми вашого наказу не виконуватимемо, а оскаржимо через губком і спілку.

— Так, так-підтвердив Королевський.

Шатіл одразу зблід, відчув, що в горлі пересохло й вигукнув.

— Від сьогодні ви звільнені!

Вискочив із сторожки й прикипів біля порога. Навколо сторожки на штемплях сиділи робітники, дві зміни чекали кінця наради. З кузні, з козирка штольні посунули ті, що грілися й півколом оточили Шатіла.

— Товаришу техкер, ну, як? Робитимемо, чи що?..

— Де рудком?

— Королевського!

— Товаришу техкер, а де ліктричество, ви ж той раз обіцяли?

Питання сипалися з усіх боків, кожен намагався перекричати другого, а над усім висіло:

— Робити чи ні?

За техкером вийшла решта і Королевський оголосив надзвичайні збори робітників відкритими.

— Слово для відповіди має Єфимів.

Думан перевірив, чи вся зміна вийшла, чи не трапилось чого, облазив усі забої, грабовки, штреки й тихою ходою плівся на зовні. В забої дві штольні, стиснув запалені губи, язиком злизав згагу й й вилаявся. Далі не витримав, вбрав голову в плечі й застогнав.

— Зрадили, безплодні... шепотів, схлипуючи. Зразу по-старечому занили кістки, почув, як старість добрим скачком скочила на плечі й гне, гне, далі висотує рештку віри й сили.

— Подам заяву, щоб звільнили.

Обличчя враз злиняло, стало жовте, згасли чорні вогники очей, волосся розкуйовджилось (кашкет згубив десь у забої), руки тримтіли, й від цього бліде світло кидало чудні тіні на світлі копи...

...Кінчав промову Королевський.

— Товариші, в-останнє нагадую вам, що припинення роботи тимчасове, а по весні, як казав товариш Шатіл, геологична розвідка винайде нові поклади. Тоді знову розвинемо роботу. Ви ж не малі, мусите знати, що нам пани залишили те, що вибрали, а тепер треба шукати нового свого...

Шатіл прислухався до слів промовця. Ніколи не чекав, що Бондарьов, Єфимів, Королевський заспокоюватимуть робітників. Коли він вискочив із сторожки й став віч-на-віч із робітниками, жах охопив його.

— Ці дикуни могли роздерти.

Але зараз у відповідь власній думці він посміхнувся. Королевський замовк. Юрба мовчала, і враз, наче хто протяг розпеченою штабою, вона зашипіла, зашкварчала.

— Брешете ви всі!

— Королевський продався!

— Стерво, забой забув!

— Комісію з нас, бо не всі старі розробки вироблені.

— Це Шатілова лавочка!

Останній вигук злив збори в одно ціле й вони посунули до Шатіла. Королевський намагався перекричати юрбу, Бондарьов глянув на козирьок штольні й застиг. Зі штольні вийшов Думан.

Він, як смерть. Знак загибели,—завихрила в голові думка.

— Ми не кинемо роботи!

— На зиму рощитувати? Сніг їсти?

— Не по закону!

— Лядово здобичею перегнали, так закрити!

Голос Королевського втонув у вигуках. Юрба грізно дивилась розлютованими очима на них. Ще півгодини назад вона відчувала, що працю припинять і була спокійна, а зараз роздратована—ладна була на комусь зігнати жах безробіття.

— Ще трошки й амба Шатілу!—єхидно подумав Єфимів.

...Хмиз червоний, з краплинами сліз на віях, вискочив із третьої штольні. Глянув на висип: люди чорними крапками мов комашня метушились по ньому; нерозбірливий галас став у повітрі. Хмиз з усіх сил побіг до другої штольні. Коли прибіг на висип, над юрбою замайоріли біги.

— Хлопці!..—Нічого не розуміючи, ледве витиснув із себе вигук Хмиз. Стояв засапавшись червоний поміж робітників. Шатіл, що втік у сторожку, не витримавши люти робітників, блідий визирав із напіврозчинених дверей.

— Хлопці... на 117 сажні... на 117...—засапавшись гукав Хмиз—

— Завал!—вигукнув хтось і наче по команді всею масою робітники посунули до третьої штольні.

В руках біги, лопатки і в кожного застигла рішучість.

— Врятувати товаришів.

— Стійте!—надриваючи голос, вигукнув Хмиз. Робітники зупинились і здивовано втопили розгублені погляди в Хмиза.

Ці погляди, наче склали думки в щось зв'язане, суцільне.

— В третій штольні, хлопці... На 117 сажні півторааршинний поклад галок!

Тиша. Мертва тиша. Чути було, як з висипу скотився камінчик.

— Тепер, товариші, до праці. Ніякого припинення й скорочення!— спокійно закінчив Єфимів.

* * *

Хмиз розливав гас, наливаючи в лямпи другої зміни. Руки тримтіли, він що-разу заливався задиркуватим переможним сміхом. Думан, згорбившись, потирав руки і в очах знову запалились чорні блискучі вогники борні й перемоги.

Начальство оглядало шахту.

...Після зміни в штольнях висить важкий чорний чад. У третій штольні, по канавці до „тріщини" тихо дзюрчала вода. В світлі лямпи ввесь забой іскрився різноманітним блиском, райдугою переливався. Третя штольня з водою принесла галки, й вони на ввесь забой випинались чорними кульками.

А на висипі в сторожці Хмиз пригортав Оксану й обоє пашили буйною радістю життя.

Миронів зизом зиркав на вікно своєї сторожки й посміхався.

— Молодість...—і знову стало боляче, що донька—все, що лишилось од минулого,—піде з кимсь, зникне для батька, а йому лишить самі спогади.

Взяв болта й задзвонив тужливо. На виднокрузі жаринками вікна.

Примітка. Біга — кайло; копи —„крень"; штемплі — „стойки"; галки — фосфорит. Шихта—шар, поклад.

Шервуд Андерсон

РУКИ

По напівзруйнованому ґанкові рубленої хати, що стояла край яруги близько міста Вайнзберг у штаті Огайо, нервово ходив маленький грубенький чоловічок. Через довгу ниву, засіяну конюшиною, але порослу жовтим бур'яном, він міг бачити шлях, яким проїздила підвода, повна збирачів ягід, що повертались із поля. Хлопці та дівчата—ягідники голосно сміялися і кричали. Хлопець у синій сорочці стрибнув із воза, намагаючись стягнути за собою дівчину; вона верещала та жартівливо протестувала. Ноги хлопця здіймали на шляху куряву, й порох цей плив перед лицем сонця, що заходило за обрій. Над полем пролунав тонкий дівочий голос...

— Ей ти, Уїнг Бідльбом, зачеши своє волосся, воно падає тобі на очі, гукав голос до лисого чоловіка, чиї руки гладили білого голого лоба, ніби впорядковуючи пасма розкуйовдженого волосся.

Чоловік, що його звали Уїнг Бідльбом, мало звернув на це уваги. Раз на все переляканий, завжди охоплений цілою масою душевних вагань, він ще до цього часу вважав себе лише за частину життя того міста, де він жив двадцять років тому. З усіх мешканців Вайнзбургу він зійшовся тільки з одною людиною. Це був Джордж Вілард, син Тома Віларда, власника нового отелю. Лише його одного він вважав за свого приятеля. Джордж Вілард був репортером „Вайнзберзького Орла". Інколи ввечері він приходив дорогою до будинку Бідльбома. Тепер старий крочив ґанком, його руки нервово рухались—він сподівався, що його молодий друг завітає до нього на цей вечір. Після того, як віз з ягідниками проїхав, Бідльбом пішов полем через високий бур'ян і перелазячи через паркан, боязко оглянувся на місто—одну хвилину він стояв так, потираючи руки, й дивився в обидва кінці міста, але раптом, жах охопив його й він кинувся назад додому, щоб знову ходити своїм ґанком.

В присутності Джорджа Віларда, Бідльбом, що вже двадцять років був загадкою міста, тратив свою боязливість, і його таємниче єство, затоплене в море думок, випливало на поверхню. Поруч із молодим репортером він насмілювався пройти при денному світлі по Мен-Стріт*), або ходив по своєму ґанкові, надхненно розмовляючи. Низький голос, що завжди тримтів, голоснішав та гострішав. Зігнута постать випростовувалася і здригаючись, мов риба, що її знову кинуто у воду, він починав говорити, намагаючись втілити в слова думки, назбирані за час його довголітньої мовчанки.

Бідльбом багато розмовляв руками. Тонкі виразні пальці, що завжди були в русі, завжди намагались сховатись у кешені або за спиною,— з'являлися й ставали ніби двигунами машини його висловлювання.

Оповідання про Уїнга**) Бідльбома, це оповідання про руки. Їхня постійна рухливість, подібна до тримтіння крил птаха, замкненого в клітку, дала йому це ім'я. Якийсь невідомий міський поет придумав це. Руки не давали спокою своєму власникові. Він завжди намагався сховати їх і здивовано дивився на невиразні руки інших людей, що робили в полі недалеко від нього, або проходили дорогою, підганяючи сонні підводи.

Коли Бідльбом розмовляв із Вілардом, він стукав кулаками об стіл, або стіни. Ці рухи заспокоювали його. Коли ж у нього з'являлось

*) Головна вулиця.
**) Уїнг- крило.

бажання говорити підчас прогулянки в полі, він підходив до тину і, запально стукаючи руками по ньому, починав говорити з попередньою легкістю.

Оповідання про руки Бідльбома варто окремої книжки. Складена з співчуттям, вона зачепила б багато дивних прекрасних властивостей загадкових людей. Це робота для поета. Але в місті, де жив Бідльбом, руки звертали на себе увагу лише їхньою зручністю. Бідльбом міг за день своїми руками нарвати сто сорок кошичків полуниць. Руки були його особливою ознакою, вони стали для нього джерелом слави. І вони робили ще загадковішою й без того таємничу особу. Місто пишалося руками Уїнга Бідльбома так само, як пишалося новим кам'яним будинком банкира Іойта або рудим жеребцем Ведлера Майєра— Тоні Тіпом, що виграв на гонках у Клеверланді.

Що до Джорджа Віларда, то він вже декілька разів хотів спитати про руки. Часами цікавість охоплювала його. Він почував: є якась причина, що примушує їх дивно рухатись та часто ховатись у кешенях, або за спиною; лише його пошана до Бідльбома, що ввесь час зростала, змушувала його стримувати свою цікавість.

Одного разу він уже був готовий спитати його. Літнім днем вони ходили полями й зупинилися, щоб сісти на зарослу травою лаву. Бідльбом цілий день говорив із захопленням, і тепер, зупинившись біля тину, стукаючи, ніби величезна жовна, по горішній дошці, почав кричати на Віларда, кленучи його за те, що він піддається впливові людей, що оточують його. „Ви руйнуєте самого себе“,—кричав він.— „У вас є натяк до мрійливости, але ви боїтесь цього. Ви хочете бути подібним до інших людей. Ви слухаєте, що вони говорять і намагаєтесь наслідувати їх“. На порослій травою лавці він намагався вернутися до цієї самої теми. Його голос набув м'якости й він з задоволеним поглядом почав говорити, як людина затоплена в думки.

В своїх думках Бідльбом почав малювати перед Вілардом образ. На цьому образі люди знову жили в золотому чабанському віці. Через зелені полонини країни проходять і проїздять верхи стрункі юнаки, збираються разом, біля ніг старого чоловіка, що сидить під деревом у садочку та промовляє до них.

Уїнг Бідльбом усе більше захоплювався. Й ось він забув про свої руки. Поволі він підніс їх і поклав Віларлові на плечі. Щось нове й сміливе з'явилося в його голосі підчас цієї розмови. „Ви повинні забути все те, чого вас вчили“,—говорив старий.—Ви повинні почати мріяти з цього дня, повинні заткнути собі вуха, щоб не чути реву голосів.

По деякій мовчанці Бідльбом зупинив довгий та серйозний погляд на Джорджі Віларді. Його очі горіли. Він знову простягнув руки, щоб попестувати хлопця, але зараз же жах покрив його обличчя.

Конвульсивно тримтячи всім тілом, він підвівся і сховав руки глибоко в кешені штанів. Сльози виступили на його очах.

— „Я мушу піти додому. Я не можу більш говорити з вами“—нервово сказав він.

Не обертаючись назад, старий швидко зійшов з горбка й пішов лукою, залишаючи зніяковілого та наляканого Віларда. Тремтючи, хлопець встав та пішов по дорозі, що вела до міста. „Я ніколи не спитаю його про руки“, думав він, згадуючи про жах, що бачив в очах Бідльбома. „Тут щось недобре, але я не хочу знати, що це таке. Його руки мають щось спільного з його жахом до мене і взагалі до кожного“.

Й Джордж Вілард мав рацію. Коли ми заглянемо в історію цих рук, ми це побачимо. Може ця історія схвилює поета й він розповість

чудове оповідання про руки, що були для нього прапорами, які тримтіли й обіцяли.

Замолоду Уінг Бідльбом був шкільним учителем в одному місті в Пенсільванії. Тоді його ще не знали як Уінг Бідльбома. Справжнє його ім'я було Адольф Майєрс, і як Адольфа Майєрса його любили учні.

Адольфа Майерса сама природа призначила бути вчителем молоди. Він був одним із тих рідких незрозумілих осіб, що керують людьми силою такою ніжною, що вона здається слабістю. В своїх почуттях до хлопчиків, якими вони піклуються, ці люди нагадують вишуканих жінок в їхньому коханні до чоловіків.

Але це все занадто брутально висловлено. Для цього треба поета.

Зі своїми учнями Адольф Майєрс гуляв вечорами, або сидів із ними на східцях школи, розмовляючи, тим часом, як вечірні тіні навівали думки. Його руки рухались, ніжно гладючи рамена дітей, граючись їхнім волоссям. Коли він говорив, його голос набував ніжности та мелодійности—в ньому також була ласка й, таким чином, голос його й рухи його рук,—його пестощі, були частиною намагання примусити учнів мріяти. Ласкою, що була в його пальцях, він висловлювався; під цією ласкою, сумніви та недовір'я зникали з голів його учнів і вони теж навчалися мріяти.

І раптом,—трагедія. Один ненормальний учень закохався в молодого вчителя. Вночі на ліжкові він уявляв собі несотворені речі, а ранком розказував їх як факти. Неймовірні, огидливі обвинувачення сипались з його обвислих уст. Місто здригнулося. Приховані, темні підозріння, що вже раніш приходили декому в голову, перетворилися в певність.

Трагедія швидко розв'язалася. Тримтючих хлопчиків стягнули з ліжок і почали розпитувати.—Він обіймав мене—говорив один.—Його руки завжди бавились моїм волоссям,—додав другий.

Раз по обіді, один із громадян міста, шинкар Генрі Бредфорд підійшов до шкільних дверей. Викликавши Адольфа Майєрса на подвір'я школи, він почав бити його кулаками. Коли його сухорлявий кулак влучив учителеві в обличчя, він ще більш озвірів.

— „Я навчу тебе, як обіймати мого сина, худобино!"—ревів шинкар, стомившися бити Майєрса, та почавши валяти його по землі.

Адольфа Майєрса вигнали з міста вночі. З лихтарями в руках декілька людей підійшло до шкільного будинка, де він жив сам. Наказали йому одягатись та виходити. Йшов дощ. Один із людей тримав у руках мотузка. Вони мали намір повісити вчителя, але щось в його постаті,—маленькій, білій та нещасній—торкнуло їхні серця й вони дали йому змогу втікти. Але коли він тікав од них у темряві, вони розкаялись у своїй слабості й побігли за ним, кидаючи ломаками та камінням—у постать, що верещала та бігла все швидше та швидше в темряву.

Двадцять років жив Адольф Майєрс у Вайнзбурзі. Йому було сорок років, а виглядав він на всі шістдесят п'ять. В його була у Вайнзбурзі тітка, чорнозуба стара жінка, що розводила курчат, і з нею він жив, поки вона не вмерла. Після події в Пенсільванії, він був хворий цілий рік, а після одужання працював на полі, йдучи боязливо на роботу й ховаючи свої руки. Хоч він і не зрозумів того, що трапилось, але почував, що повинен стидатись своїх рук. Бо батько хлопця кричав йому скілька разів про його руки... „Тримайте руки при собі",—гримав шинкар на шкільному подвір'ї.

Уінг Бідльбом ходив по свойому ґанкові, аж доки не зайшло сонце й дорога за полями загубилась у сірих тінях. Тоді він зайшов до хати,

відрізав кусень хліба, намастив його медом і повечеряв. Коли замовк гуркіт вечірнього потягу, що віз вагони, навантажені сьогоднішнім збором ягід, і ніч затихла,— він знову вийшов, щоб походити по ґанкові. В тямряві він не бачив своїх рук і тому заспокоївся. Після того він вимив той нечислений посуд, що залишився після його вечері й почав роздягатись, розіклавши свою постіль біля дверей, що виходили на ґанок. Декілька крихот білого хліба лежало біля столу на чисто вимитій підлозі; поставивши лямпу на низький стілець, він почав збирати ці крихти й підносити їх до рота, одну за одною, з неймовірною швидкістю. При світлі лямпи схилена постать біля столу нагадувала священика, що правив службу в своїй церкві. Нервові виразні пальці, що миготіли при світлі лямпи, здавалися пальцями, що швидко перебирають пацьорки в молитві.

Переклав з англійської *Семен Кац*

ЛІТЕРАТУРНО КРИТИЧНИЙ РОЗДІЛ

Іван Зарва

КОМСОМОЛ ТА СПРАВИ КУЛЬТУРНОГО БУДІВНИЦТВА НА УКРАЇНІ

Для комсомолу—масової політичної організації робітничої та селянської молоди, не може бути не актуальною справа культури, культурного будівництва. Особливо актуально ці питання стали саме зараз, після VII з'їзду всесоюзного комсомолу, як складова частина справи участи комсомолу та всієї молоди в соціялістичному будівництві.

Та це й зрозуміло: культурний процес у найбільшій мірі захоплює саме молодь. Вже 1922 року, з переходом до мирного будівництва, найпопулярніші серед молоди стали гасла комсомолу: від обріза до Маркса, від рушниці до книжки, до культурної роботи, до відбудови народнього господарства.

Далі поряд із господарчим зростом країни, піднесенням матеріяльного рівня робітництва та селянства, культурні запити молоди виростають до величезних розмірів.

Маючи за підвалину господарчий зріст країни, зріст запитів далеко випереджає можливості їх задоволити—наш господарчий зріст.

Це питання життєвої перспективи кожного юнака, від цього залежить, яке місце він займе у виробничім процесі. Тому воно набирає особливої актуальности.

Конкретно йде мова про вищу школу, робфак, школу ФЗУ, школу селянської молоди, про свою газету, художню літературу, театр, музику кіно то-що.

Різноманітна маса, різноманітні й вимоги—в залежності від культурного рівня, стану в виробництві, рівня свідомости.

В загальній постановці питання культурної роботи досить обмірковані в комсомолі.

Досить пригадати дискусію про політику та культурництво. В наслідок тої дискусії в масі більш-менш засвоєно, що наше культурництво не є аполітичне, що культура класи є могутнє знаряддя її поступу та впливу; з постанов XIV з'їзду ВКП усім відомо, що поза економичною та культурною роботою не може бути політичної ролі комсомолу.

Комсомол поставив за завдання підготувати кадри активу-організаторів культурної роботи, притягти культурні сили, інтелігенцію в допомогу спілці. Комсомол став на шлях органичного зрощення з процесом соціялістичного культурного будівництва.

В цій загальній роботі, що її веде ВЛКСМ, українська організація зовсім не пасе задніх.

Але перед українською організацією ті ж самі справи культури стоять багато складніше, ніж, прикладом, у руській губерні.

Є специфичні для України питання тому, що тут справи культури, як і всі класові, переплітаються з національними. Село—українське, мовою йому рідна українська культура, місто—робітник, зрусифіковані та руські, й користуються переважно з руської культури.

Культурної роботи комсомолу на Україні не можна вести, не зважаючи на національні умови, бо це значить не добачити й не розуміти одного з найважливіших політичних питань.

Про це вичерпуюче зазначили пленум ЦК КП(б)У, а за ним ЦК ЛКСМУ в червні 1926 р. та доповідь т. Затонського про національну проблему на Україні. Тоді вперше широко обміркували в комсомолі України справи національні, зокрема справи українізації та української культури.

Не треба витрачати зайво слів, доводити, що ми не маємо в цім напрямку потрібного зрушення, що ці питання мало усвідомила маса та що можна практично зробити значно більше, ніж зробили досі. Для великої частини організації та активу, специфичні питання української культури не стали як актуальні політичні питання, прикладом, як справи економичної, громадської та шкільної роботи спілки.

Причина цьому та, що не усвідомили ще як слід в організації, що питання національне, зокрема українізації, є разом класове питання, що національна боротьба, яку ми зараз спостерігаємо на Україні— є прояв класової боротьби, що зріст націоналістичних настроїв серед буржуазної української інтелігенції базується на зрості української буржуазії міста та села, що націоналістична інтелігенція є ідеолог буржуазії, яка зростає. Плацдармом класової боротьби, що її буржуазна інтелігенція замасковує в національні форми, в силу історичних умов стала культура, в силу тих само умов мандати українських учених побільшості належать буржуазній інтелігенції. Лише за часів Радянської України до лав учених почала собі пробивати дорогу молода пролетарська інтелігенція.

Коли б це для всіх комсомольців було відомо, їхні інтереси та активність у цих справах виросли б значно. Візьмемо хоч би таке порівнання.

Року 1923-24, коли раз-по-раз на громадських зборах виступали укапісти, було дуже легко підготувати комсомольців, щоб на зборах організувати опір УКП.

Комсомольці цікавились ідеологичними засадами УКП й активно виступали проти її націоналістичних збочень.

Це тому, що тут виступала партія, що з своїми програмними положеннями та практичними пропозиціями йшла проти більшовиків і одверто це казала, й тому було легше розібратися в їхній суті. Було зрозуміло, що значить далі од Москви, менш залежности від СРСР і т. інш. А взяти ідеологію в літературі, у віршу, в театрі, в кіно, вона тут завішена серпанком у художні форми, слова-образи. Це річ абстрактна для комсомольця, йому важче зняти в них соціяльний зміст і зрозуміти, що там саме ворожого. Взяти хоч би останню літературну дискусію на Україні.

Для більшости маси організації вона пройшла безслідно. Тим більше тут небезпеки. Твір, що його сприймають без критичного ставлення, на віру, має більший вплив. Література, театр, кіно, пісня—формують світогляд комсомольця, молодого робітника, селянина, студента. Найбільше впливова, основна частина комсомолу—робітнича, вона ж у масі найкультурніша, переважно користається з російської культури й не тільки не зв'язана органично з процесом будування української культури, а й не в силі за цим процесом стежити, відповідно реагувати.

Тим ширше поле діяльности залишається для буржуазної інтелігенції. Мовляв—ви, партія й комсомол, організовуйте на селі, по вищих школах осередки, збирайте збори, займайтесь політикою, говоріть про комуністичне виховання молодого покоління, про союз робітничої класи

з селянством, а наше діло—чиста, без політики, культура (своїми книжками, лекціями, ми більше візьмемо, ніж ви своєю політикою).

Як на такий стан речей реагували Пленум ЦК КП(б)У та ЦК ЛКСМУ?

Ми повинні стати на чолі будівництва української культури. Комуністична партія і комсомол повинні органично врости в цей процес: виділити з свого кола творців культури—наукових робітників, літераторів і т. інш. Ми повинні впливати на зріст молодої інтелігенції, готувати й виховувати пролетарську інтелігенцію. Ми мусимо створити масовий вплив партії, комсомолу й усієї робітничої класи на процес культурного будівництва, а це можливо лише за умови українізації партії й комсомолу, в першу чергу, і всього пролетаріяту.

Треба розуміти кожному комсомольцеві, що піднесення культури колишніх пригноблених націй, в даному разі української, скерування її в соціялістичне річище—є наймогутніший засіб притягнення найширших селянських кол до соціялістичного будівництва. Не повинно бути місця русотяпству, що підживляє український шовінізм, шкідливий псевдоінтернаціоналізм, люксембургіянство, що психологично властиві деякій частині комсомольської маси. Треба боротися з проявами шовінізму руського, українського і всякого іншого. Така, єдино правильна національна політика, що її може вести лише пролетаріят, є причина успіху радянського будівництва на Україні.

Крок за кроком, за проводом більшовицької партії, ми завойовуємо провідне місце в культурнім процесі. Ми маємо великий практичний план цієї величезної роботи.

Тепер конкретно, про частину цього плану, що її повинен виконати комсомол, про ділянку культурної роботи серед молоди, боротьби за молодь.

Візьмемо такі питання: 1) про художню літературу; 2) театр; 3) кіно; 4) пісню; 5) вищу школу.

В цих ділянках ми вже почали роботу, тому виходитимемо з цих початків, визначатимемо завдання та програм надалі.

ПИТАННЯ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В процесі останньої дискусії про шляхи пролетарської української літератури, виділилась група молодих письменників, переважно комсомольців, що в дискусії стала на бік партії та цілком стоїть на її ідеологичних засадах у літературній політиці зокрема та культурній взагалі. Зформувалась літературна група „Молодняк", що зараз увіходить до Всеукр. спілки пролетарських письменників, яка стоїть на тих саме ідеологичних засадах. Літ. об'єднання „Молодняк" має на меті створити літературу про молодь та для молоди, поряд з участю в творенні пролетарської літератури взагалі.

Об'єднання групується навколо журналу за тою ж назвою „Молодняк", що є орган ЦК ЛКСМУ.

Журнал „Молодняк" успішно виконує покладене на нього завдання: виявляти творчі сили літературної молоди, давати вихід їхній творчості, зосередити критичний обмін думок у культурних справах, і є основний організуючий центр початкуючих письменників. Ми вже зараз, на початку діяльности літерат. групи та журналу, можемо дати деяку оцінку їхньої роботи.

Літератури не можна створити за рік, за рік не виростає закінчений визнаний письменник, але досить приглянутись до літературної продукції, що її вміщено в 7 номерах журналу, до поточної роботи „молодняківців", щоб побачити швидкий зріст художньої і соціяльної якости творів,

зріст самих письменників. „Молодняківці“ вперто вчаться, студіюють літературу українську, руську, закордонну. Це порука тому, що вони не виродяться в легковажних писак, що лише засмічували б літературу. „Молодняківці“ мусять створити літературу, що будитиме й кликатиме молодь до активного громадського життя, до будування соціялістичної держави, до боротьби з наслідками старого суспільства, бюрократизмом, некультурністю, злочином. Цього може досягти наш комсомольський письменник лише в контакті з масою комсомолу, за її допомогою тоді, коли він сам житиме життям комсомолу, робітничої та селянської молоди, буде зв'язаний з їхнім побутом, знатиме їхні інтереси, типів нашої молоди.

Кілька слів про те, чого зараз бракує в творчості молодняківців. Бракує тем із життя робітників та робітничої молоди, трапляється, хоч і рідко, нереальне висвітлення типів молоди, яких доводиться художньо виправдувати. В поезії бракує лірики соціяльно-побутового характеру, патосу будівництва, реагування поетів на політичні події, громадське життя.

В нас дуже мало молодих критиків, добре освічених, добре кваліфікованих у літературі. Як виправити ці хиби? Треба дійти більших зв'язків письменників із робітничою молоддю, треба серед робітників виховати українських письменників та поетів, бути більше зв'язаним кожному з комсомольською організацією, його масою. Комсомольський поет не буде комсомольським по суті, коли на прояви політичного та громадського життя він у своїй творчості не буде реагувати так, як повинна реагувати комсомольська маса, коли в творах не відіб'ється те, чим живе комсомол. Він не буде комсомольським, коли для нього безслідно проходитимуть політичні події.

Іще одне велике завдання—це політичне вчення літературного молодняка, що повинне зміцнити та поширити марксівський світогляд.

Які обов'язки організації у відношенні до свого літературного активу? Можна коротенько перелічити ці завдання і обов'язки. Популяризація та критика творів із боку маси в літгуртках, гуртках голосного читання літератури, літературних вечорах за участю самих письменників. Раціональне використання комсомольців-письменників та поетів у комсомольській роботі таким чином, щоб воно сприяло їхньому ростові, учебі та поширенню зв'язків із масою.

Втягненню до комсомолу молодих письменників нечленів спілки.

Допомога вступити до партії, підготовка та рекомендація до партії кращих комсомольців.

Допомога що до вчення хоча б у такій формі,як посилка до робфаку чи вищої школи.

Допомога матеріяльного порядку, що часами конче потрібна: дістати роботу; без цього буває потрібно або надсилу писати, дописуватись до халтури, або нераціонально витрачати багато часу на підшукування роботи.

Тут не все сказано про те, що треба зробити письменникам та комсомольській організації. Але це перші заходи, конче потрібні для встановлення контакту, органичного зв'язку творця з молоддю, без чого не можна забезпечити правильного росту літератури для молоди та літературного молодняка.

„Молодняк“ об'єднує більш-менш кваліфікованих авторів, що мають друковані твори. Крім того, є багато початкуючого молодняка, майбутніх письменників, що береться з робітничих та селянських кореспондентів та взагалі з більш-менш письменної активної молоди. Потрібно

серед цієї розпорошеної маси вишукувати перспективніших, допомагати їм порадами, критикою творів, допомагаючи поставити своє вчення. Серед цього початкуючого молодняка, безумовно, знайдуться перспективні, здібні й талановиті товариші. Їм повинні допомогти „молодняківці“ та літературні сторінки комсомольських газет. І особливу увагу саме тут треба віддати початкуючим письменникам із робітничої молоди, що пишуть українською мовою.

Ми повинні домагатись, щоб кваліфіковані автори теж творили літературу для молоди.

На цім скінчимо про комсомольську літературу, але цим не можна обмежитись у літературній роботі, коли брати не вузьку її ділянку. Ми маємо класиків української літератури, сучасну літературу пролетарську й ворожу нам. Між літоб'єднаннями різних напрямків точиться боротьба, проходить диференціяція на пролетарські, попутницькі та сутобуржуазні групування й напрямки.

Треба бути знайомим із класиками, з сучасним письменством, щоб можна було правильно оцінювати стан української літератури.

Через літературні вечори, гуртки, доповіді, лекції, поставити критику особливо сучасного письменства, що в ньому одбивається сучасна доба, та інформацію про політичну ситуацію в сучасній літературі.

Вся ця літературна робота мусить мати за мету популяризувати українську літературу, підготовувати молодь до більш-менш самостійного критичного ставлення до неї, зробити літературу чинником українізації для маси комсомолу й робітничої молоди, створити умови, за яких би маса комсомолу була б органично зв'язана з процесом творення літератури, була б її активним чинником.

ТЕАТР

Ми на Україні маємо досить великі досягнення в справі створення пролетарського театру. Зараз молодь, що далі має більше можливостей бути глядачем гарної театральної вистави. Але театри ми не використали в належній мірі в справі виховання молоди з таких причин:

1) сучасний театр дуже мало відбиває сучасне життя, зокрема життя молоди та участь молоди в пролетарській революції, а часто неправдиво відбиває це життя;

2) ми мало знайомили молодь з українським театром, його різними напрямками;

3) молодь через матеріяльні умови не завжди може бувати в гарному театрі.

Коротше, цьому є причини, що залежать од якости театру та роботи нашої організації.

Завдання комсомолу в театральній справі повинні полягати у використанні сучасного театру, у здійсненні свого впливу на нього, протиставленні пролетарського театру „малоросіянській“, хуторянській халтурі Садовського, Заньковецької, аматорській просвітянщині та з другого боку в створенні українського театру робітничої молоди, в забезпеченні репертуаром селянського театру та наданні йому нових форм.

Ми мали цікаві початки використання театру з метою виховання молоди в київській організації комсомолу. Там цілі комсомольські райони закуповували театральні постановки. Там же в театрі обмінювались враженнями, думками про театр. Залишилось невиконаним ще те, щоб актори театру відвідували заводи, клуби, де б могли від робітників та молоди дізнатися про їхні інтереси, вимоги до театру та критикувати його. Таким чином, коли б далі розвинути цю роботу, організований

глядач, що регулярно відвідує театр, може найбільше впливати на театр, його репертуар та художнє оформлення. Його критика та реагування на постановки мали б рішучий вплив на театр.

Разом організоване та взагалі відвідування пролетарського театру протиставляється халтурі, старій побутовщині: „як ковбаса та чарка, то минеться й сварка". Мусимо зазначити, що багато молоди й робітників часто більш відвідують саме старий побутовий театр. Тому критика, виховання смаку молоди повинно бути неодмінно в змісті нашої театральної роботи. Поряд із тим, що комсомол повинен домагатися, щоб у репертуарі театрів, які існують зараз, були постановки з життя молоди, комсомолу, є конче потреба створити український театр робітничої молоди. Такий театр, крім того, що зачепить сьогоднішні питання молоди, буде їх задовольняти тим, що відіб'є побут молоди, роботу комсомолу та його історію, дасть можливість виховати серед молоди, комсомольців робітників сцени, органично зв'яже комсомол із театром та справою його створення.

КІНО

Це найприступніша форма культурної розваги молоди, його відвідують найширші маси молоди. А разом кінорепертуар наших театрів найменш підібраний з того погляду, що треба дати молоді й чого давати не слід. Не зупинятимемось тут на питаннях, що досить у комсомолі розібрані: про американські бойовики, трюкові та авантурницькі фільми. Вони приносять багато більше шкоди, ніж будь-якої користи чи вигоди. Розглянемо окремо невеличке питання про молодь України на кіноекрані. ВУФКУ випустило лише невдалого фільма „Трипільська трагедія", спартаченого з боку змісту та художнього виконання. Поки що, це перший і останній фільм.

А ми ж маємо безліч тем для кіна з сучасного життя молоди, її побуту, роботи на фронті соціялістичного будівництва. Не освітлена багатюща історія комсомолу України. Такі фільми цікаві не лише для молоди, доказом цьому те, як зустріли хоч і невдалу „Трипільську трагедію". Ми маємо право вимагати фільму з життя молоди. Право вимагати більшого плану від ВУФКУ що до власної кінопродукції та ввозу закордонної. ВУФКУ може трохи більше витратити коштів на кіносценарії з життя молоди та комсомолу та менш платити за заволящі кінофантазії „бумерангівців"

ПРО НОВУ УКРАЇНСЬКУ ПІСНЮ

Серед українських пісень ми не маємо пролетарських, революційних пісень, що були б широко розповсюджені серед молоди та всього населення, за винятком одного-двох пролетарських гімнів, та так само одного-двох маршів.

Старі пісні вже мало задовольняють молодь, у них не відбивається сучасність.

В місті серед робітничої молоди більш розповсюджені російські пролетарські пісні, але й їх бракує. Молодь у місті й на селі часто захоплюється хуліганською пісенькою або „пролетарською" на кшталт таких, що виконують сучасні шантанні та циркові співаки.

Потреба в українській революційній пісні очевидна й комсомол її може створити й розповсюдити.

Таку спробу, на перший час досить вдалу, зробив Київський окружком комсомолу.

Підібрали пролетарські поезії, що їх композитори поклали на музику близьку до українських народніх мелодій. Випустили збірничок 20 комсомольських пісень.

За ініціятивою окружкому було організовано 157 „гуртків розповсюдження української революційної пісні" в місті, на селі та в Червоній армії.

Можна взяти в основу такий досвід. Слід найбільше поширити такі гуртки, поставити їхнім завданням заучування та розповсюдження пісень на робітничій околиці, на кутку, в клубі, в Червоній армії, на зборах допризовників і т. інш. Гуртки повинні збирати нові пісні, складати свої. Можна через музичні товариства збирати пісні, обробляти їх, стилізувати та розповсюджувати далі.

Молодь потребує нового пролетарського маршу, соціяльно-побутової пісні, жартівливої, що в них був би патос революції, соціялістичного будівництва, висміювався б куркуль, крамар-приватник, бюрократ, розтратчик.

Тут уже є почин комсомолу, його далі можна успішно продовжити.

ВИЩА ШКОЛА

Стояти на чолі культурного процесу ми не зможемо, коли не матимемо нашої пролетарської інтелігенції, організаторів культурного процесу, що росла б кількісно та якісно. Майбутні кадри тих організаторів ми готуємо по вищих школах.

Не може бути не цікаво нам, як і до чого вчиться наше студентство, яку звідти інтелігенцію матиме до помочи пролетаріят.

Це важлива й цікава справа, але ми змушені визнати, що мало віддали їй уваги, мало допомогли в роботі партії у ВИШ. Це одна з найвідсталіших ділянок роботи комсомолу.

Найзабезпеченіші ми тим, що студентство наше переважно походить із робітників та селян.

Але цього не досить. По вищих школах багато не нашої професури, у вищій школі найбільш закінчено формується світогляд людини й не закриватимемо очей на те, що погляди нерадянської професури часом підтримують деякі групи студентів, а трапляються випадки, що за ними плентаються й деякі комсомольці.

Студентство в абсолютній більшості—молодь; серед нього багато комсомольців. Комсомол там може й мусить мати рішучий вплив, бути найпершим помічником партії.

З цього погляду ми мусимо звернути пильну увагу на ненормальні явища, що є серед студентства і шовінізм, антисемітизм, нерозуміння політики партії й радвлади та несвідоме ставлення до неї, елементарна політична неписьменність, незацікавленність у громадських справах.

Особливо за умов скрутного матеріяльного стану студентства, може мати успіх, прикладом, антисемітська агітація, поширюватись шовінізм, що виходить із нерозуміння причин нашої бідности, матеріяльної нерівности та взагалі з політичної короткозорости.

По-де-куди ми помічаємо нейтральне ставлення комсомольських осередків до таких явищ; часто комсомольські осередки та комсомольці дуже мало зв'язані з позапартійним та позаспілковим студентством поза школою, а також загальне явище—беруть мало участи в академічних організаціях студентів, краєзнавчих та інших товариствах.

З цього виходить: багатьом комсомольським осередкам, щоб їхати, не хватає пустяковини: осей, коліс та биків.

Візьмемо приклад, що стосується нашої теми. На рефераті буржуазного академика Зерова про підсумки літературного року присутня численна маса студентства, присутні вчителі, письменники; там їх Зеров

навертає на свою неокласівську стежку, а з комсомольців присутні молодняківці та іще один-другий зацікавлений комсомолець.

Звідси висновок: уся комсомольська організація більше уваги повинна віддати роботі у вищій школі та допомозі осередкам у них. Осередки повинні знати, як їм виправити їхні хиби, як і на що треба реагувати.

Позитивна програма нашої роботи у вищій школі: пояснення національної політики більшовицької партії, посилення політичної освіти студентства взагалі, більша участь осередків та комсомольців у позашкільній роботі, різних наукових товариствах та організаціях, де бере участь студентство, більший зв'язок у школі та позашкільнім житті.

Це має бути не проповідь, а дійсно товариський зв'язок. Окремо слід розібрати питання про заходи, що покращать матеріяльний стан студентства. Це повинен обміркувати комсомол.

В закінчення кілька зауважень. Перше—про українізацію взагалі.

Наведемо цитату з промови тов. Кагановича, де він говорив про українізацію в комсомолі на пленумі ЦК ЛКСМУ 17-III-1927 року:

„Я вважаю, товариші, що в нас у комсомолі неприпустима відсталість у цім відношенні, не тому, що не можна вивчити української мови, її можна й треба вивчити й це легко зробити, особливо молодій людині... Ми повинні поставити певною й неодмінною умовою за найближчий час вивчити українську мову. Деяку різницю ми можемо допустити у відношенні руських робітників, що працюють біля варстату, відтягнути для них термін, але й для них це обов'язково. Я сам гостро ставив це питання на політбюрі. Я вважаю, що це повинно бути покажчиком революційности. Що значить для революціонера перемогти таку трудність, як вивчення мови та ще особливо для молодого революціонера? Немає цієї трудности, не може бути, він може й повинен вивчити українську мову"...

Політична мета українізації цілком зрозуміла. До різниці в стані робітника та селянина не повинна прибавлятися різниця мов. Селянин повинен мати можливість у місті в робітничому центрі говорити своєю мовою. Русифікувати селянина, як то робив царат, було б безглуздя, це затримало б культурний зріст села, не дало б можливости притягнути його до нашого соціялістичного будівництва.

Ми розглядатимемо українізацію як засіб, що дасть можливість робітничій, зрусифікованій та руській молоді підійти до участи в культурному будівництві.

В українізації ми можемо, як найважливіші, сильні чинники, використати газету, літературу, театр, кіно й пісню.

Але треба провадити й поза цим уперту освітню роботу.

Прикладом: перед українськими газетами, що обслужують місто, стала гостро проблема читача. Зокрема це стосується „Комсомольця України".

В такім разі треба вчити молодь української мови, в гуртках, індивідуально та вчити використовувати саму газету, що допоможе в українізації.

В нас ще по-де-куди розуміють українізацію спрощено, як процес технічного порядку, або провадять її лише механично: українізація діловодства, висунення активу спілки з українців то-що.

Це все потрібне, але цього зовсім не досить для постійного, поступового процесу українізації. Звичайно, актив, що говорить українською мовою, залишається сам по собі, папірці, так само, а в масі теж, як було, так і залишається.

Для того, щоб забезпечити постійний успішний процес, нам потрібний актив — організатори культурної роботи, безпосередні учасники будування культури. Комсомольський літератор, театрал, музика й т. інш. повинні бути активом нашої спілки. Їх повинні об'єднувати навколо себе комсомольські організації, комітети повинні притягти до культурної роботи спілки пролетарську інтелігенцію

Постійне збільшення такого активу, систематична робота в цім напрямку, розвинення культурної роботи становлять неодмінну умову успішної українізації спілки.

Маючи серед населення, зокрема серед молоди, нацменшості, ми повинні в неменшій мірі піклуватися, щоб задоволити їхні культурні потреби рідною мовою.

Наша культурна робота, практичне розв'язання національних проблем повинні бути протиставлені роботі та впливові зростаючої на грунті непи буржуазії, повинні бути протиотрутою буржуазної ідеології.

Стаття. безумовно, не вичерпує теми, але на це й не претендує.

Її завдання є про дещо нагадати комсомольським організаціям, поставити низку практичних водночас політичних завдань.

Правильне розв'язання цих питань забезпечить за партією, пролетаріятом, комсомолом з'єднану спільними інтересами й розумінням робітничу, селянську та студентську молодь та піднесе їхню участь у соціялістичному будівництві нашої країни.

Ів. Момот

ПІД ЗНАКОМ КОМСОМОЛУ

> Лави ідуть КаеСеМові.
> Дальня вгинається путь...
> *Пав. Усенко*

Може ви пригадаєте, дорогий читачу, останню сторінку газети „Селянська Правда"? Кілька років тому кожного тижня зверху цієї сторінки нас притягували двоє слів, що поєднували собою заголовок органу ЦК КСМУ „Молоде Село". Мені пощастило схоронити окремі примірники цієї першої друкованої ластівки, такої дорогої й цінної для тодішньої рсботи комсомолу. Грубий папір, невиразний. розпливчастий шрифт, сіренький вигляд і якийсь розхристаний зміст: коротенькі дописи, заклики до різних кампаній, а поруч—вірші, оповідання, статті. Можна б наче й обминути оцей не дуже багатий для нашої історії газетний додаток. Та я натрапив на його пожовтілих сторінках кілька знайомих імен сучасної літературної молоди.

Це був єдиний всеукраїнський літературний куток, де переважно демонстрували перші художні спроби А. Крашаниця, Ів. Кириленко, Ів. Шевченко та інші молоді початкуючі автори—комсомольці. Першому з цієї основної групи—А. Крашаниці—пощастило в одному провінціяльному містечкові видати навіть окрему збірку своїх поезій „В бризках вогняних". В 1922 році це було перше видання одного з піонерів українського літературного комсомолу. Маючи нещасних 300 примірників тиражу ця книжечка так і захрясла в провінціяльних читацьких закутках, потрапивши лише випадково до рук окремих уже відомих того часу письменників. Враження особливого вона не викликала. Здається В. Поліщук прихильно відгукнувся рецензією в газеті „Вісти" й тільки. Та й зараз кому цікаво про неї писати? Літературна молодь зростала стихійно, не маючи за собою ні широкої мистецької грамоти, ні простого культурного рівня, що так потрібен за наших часів для справжнього письменника. В кожного з них було більше чуття, емоціонального запалу, аніж поглибленої думки строго-викінченої художньої досконалости. Так густо мережиться примітив з агіткою, що не добереш, де автор хоче дати художню картину, а де перейти до щирого заклику зворушити в молоді свідомість до громадської роботи. Одне тільки цінне було в серці цієї маловідомої літературної молоди, це її так ясно пломеніючий класовий дух, той властивий для комсомольця пролетарський світогляд, що примусив і селюка Крашаницю повернутися лицем до пролетарської молоди.

> Хусточки червоні... посміхи ясні,
> Йдуть з прапорами на свято
> Робітниць низки.

На жаль автор цих рядків мовчить ось уже кілька років. Зовсім непомітно зникли з літературних сторінок й інші імена колись знайомих і надійних авторів (П. Голубничий, Квітограй). Давненько вже не чути прекрасних поезій П. Усенка, М. Кожушного. Яка причина? Багато є. Коли пригадуєш, як писалися оті перші спроби комсомольського письменника, тоді стає трохи ясніше, чому так швидко, чи передчасно замовк його голос. Заваленний непомірною політичною і громадською роботою, він мусив однією рукою писати обіжника чи статтю, в той час, як друга під свіжим враженням тяжіла до любого зошита занотувати кілька рядків нового вірша. А надбання літературної освіти? Частина

просто за браком літературної активности, а саме головне хисту (бо поезія була просто непродуманим захопленням) із жалем, чи з радістю розпрощалася з музою і вибрала нову культурну стежку для себе. Й остання категорія малоактивних на продукцію, а більше вдумливих молодих письменників, що, грубо кажучи, додумалась зробити „передишку“ (це особливо корисно, коли не почуваєш у собі достатньої творчої снаги сказати щось нове й дійсно викликане сердечним зворушенням, а не з обов'язку), щоб набрати нових вражінь, дати щось оригінальне, викінчене, художньо-бездоганне.

Про це ми нагадуємо тільки тому, що в декого з молодих письменників помічається вже тенденція стати письменником—професіоналом. Звідси саме й небезпека: не маючи якоїсь іншої допомічної кваліфікації, молодий автор мусить що-місяця (коли не що-тижня) примушувати себе братись до чергової літературної компіляції, частенько просто халтурити, щоб забезпечити неспокійний шлунок.

Але ми відступили трохи від логичної послідовности. Письменницькі болячки завжди нагадують про себе більше, ніж треба. Я зовсім забув сказати, що „Молоде Село“ було тільки першим етапом на шляху літературного комсомолу. Трохи пізніше, коли ЦК КСМУ розпочав роботу по утворенню всеукраїнської щотижневої газети українською мовою і зробив газету Полтавського губкому комсомолу органом центрального комітету нашої спілки, ми відчули новий далеко сильніший струмок комсомольської творчости, побачили нові свіжі літературні сили, серед яких уже яскраво вимальовувалося обличчя надійного й дужого поета. Тут містив не тільки Грицко Епік свої „Думи про Червоне козацтво“,—ми прочитали вперше й оригінальні, глибоко-емоціональні (іменно комсомольські) поезії Пав. Усенка:

Од моїх листів зимового сезону
Може вже в останнє кашляє оргінстр—
Бо отам на комсомольськім лоні
Комсомольське молоде узлісся.
Повесні лечу на чорногруди.
Де товариші давно не сплять.
Буде, буде вибивати „Ундервудом“
Паперовий на село мандат.

Правда, трохи пізніше ми читали далеко кращі з художнього боку поезії цього автора, які критика дорівнювала класичним зразкам, але в цих саме рядках ми почули щось глибоко зворушливе, знайоме, а найголовніше — вперше так несподівано зустріли своє комсомольське обличчя.

От знову (який раз!) перечитуєш „КСМ“ і замислюєшся: яку чудову і знаменну комсомольську епоху вкладено в оцю прекрасну збірочку! Можливо, що їй тільки одній доведеться залишитись тим тонко одшліхованим дзеркалом, де молодь побачить свій авангард, свою комсомолію. Може вона більше зуміє нагадати оті виснажені, але мужні обличчя „стрільців половецьких“, безсонні, тривожні ночі, вщерть переповнені нечуваної сміливости, відчаю й героїзму. А там мимоволі пригадається і прощання з цими незабутіми днями, часто не без кревної образи, захованого, глухого болю під напором непи права на „передишку“. У той саме час, коли окривавлене в революційних піснях перо поета мусить мимоволі призвичаїтись до нової сторінки свого зошита, нових фарб, що ними переливається і кличе до себе епоха напруженого будівництва, культурної революції.

„Червоному Юнаку“ на жаль не довелося завершити цей етап у житті комсомолії і в творчості її літературних сил на своїх сторінках.

На зміну незабаром прийшов далеко ширший і майже наполовину літературно-художній трибун комсомольської творчости—журнал „Молодий Більшовик“. Зарясніли літературні кутки по нових юнацьких газетах.

Але заслуга „Червоного Юнака“ в тому, що він найбільше досяг у справі об'єднання літературного комсомолу. В ньому розпочали свою творчість і Дм. Косарик-Коваленко, Ів. Ковтун, М. Дукин та інші. Після сіреньких спроб „Молодого Села“ (де доречи ми вперше прочитали статтю В. Блакитного про Чумака), почувалося щось свіже, бадьоре і значно міцніше в своїй творчій потенції.

Помічали вже не поодинокі товариші, а ціла група, що розпочала через свою трибуну декларувати й свої ідеологично-творчі засади, цитати з якої нам довелося наводити в попередній статті „Літературний Комсомол“. Утворення ж нового журналу „Молодий Більшовик“ стало тим бажаним гостем для літературного молодняка, що про нього ввесь час тільки мріяли. Це ж журнал, де можна друкувати не тільки коротенькі газетні нариси, але й великі оповідання!

Нашого „полку“ прибуло!

Прочитали відоме багатьом оповідання О. Кундзіча „Червоною дорогою“, несподівано з'явився на сторінках із цікавими нарисами М. Дієв, почали друкуватися Т. Масенко, Л. Первомайський, Ів. Гончаренко.

Але для чого так багато про минуле, коли про сучасне можна сказати ще більше?

Бачте, ми все таки надаємо більшого значіння для зросту літературного комсомолу, його творчости безпосередній трибуні—юнацькій пресі, ніж літературним організаціям. І коли припустимо „Плуг“ вважає свою організацію „за школу“, чи „підготовчу класу“ для нас, то він дуже помиляється. Школою для нас був комсомол, а підготовчою класою на письменника ота юнацька преса.

Отже, коли б хто волів пильніше простежити за цією комсомольською літературною групою по плужанських альманахах і журналах, то навряд чи йому пощастило б зібрати відповідний матеріял. Творчість комсомольського письменника була там випадковим малопомітним явищем і майже губилася серед отієї величезної армії початкуючих „плужан“.

Тільки тепер хочемо нагадати ще раз про термін „комсомольський письменник“, що так не подобався декому з „академиків“.

На одній нараді літературного комсомолу при ЦК ЛКСМУ ми заявляли, що для нас не має такого рішучого значіння, як ми називатимемо—комсомольським, чи просто молодим письменником. Справа врешті не в назві, бо скільки б не сперечалися за цей термін, усе рівно творчість багатьох і нових, і старих письменників комсомольського віку йтиме під знаком комсомолу й у певній мірі одбиватиме його психологію, життя, побут, роботу й т. ін.

Для Росії це питання не є таке актуальне й гостре, бо ту роботу комсомолу на ідеологичному фронті, що в нас тільки розпочали, в них уже розпочато далеко раніш; то більше, що там ніхто й не додумався порівнювати творчість комсомольця з „докторською“, чи „міністерською професією“, або закидати якусь „обмеженість“ та „спеціяльність“ А в нас очевидно випередили Москву, завдяки курсові... на Европу. І от натякнули, спасибі їм, забуваючи, що тут справа ж не в назві, в в тому прапорі, під яким прямує в своїй творчості літературний комсомол. Пав. Усенка ніяк не можна рівняти до М. Бажана, цього пролетарського... неокласика, хоч скільки про нього й не писав якийсь О. С. (чи не друг Олекси Слісаренка?), що це, мовляв, „справжній поет“, а його перша збірка була ні чим іншим, як „свіжим подувом“ (хіба тільки дійсно „подувом“) у нашій поезії.

— Дозвольте, а „17 патруль“ хіба це не найкраща річ за нашого убогого й переважно просвітянського літературного ринку? Може й „Різбляна тінь“, посмієте сказати, не є справжня поезія? - запротестує академична пиха.

Ви вгадали! Саме до цього й хочемо зробити кілька зауважень.

Безперечно М. Бажан сумлінно (іноді помітно, що навіть до третього поту) працює над римою і словом, але все-таки його це не зовсім спасає. Нас більше вабить до себе та поезія, де часто за невеличкою, порівняно з іншими, літературною освітою і кваліфікацією захована величезна творча інтуіція, емоціональний заряд, що при відповідних для дальшого зросту поета умовинах зможе набути величезної активности й художньої досконалости.

Врешті треба ж погодитися з тим, що часто письменник з'являється безпосередньо на читацькому грунті, не маючи якогось стихійного пориву, тої іскри талану, що ним от вразив нас у свойому безперечно художньому віршові „Гроза“ 16-тилітній Євген Фомин. Нам здається, що читацькою, а не якоюсь іншою стежкою прийшов до поезії й М. Бажан. У збірці „Різбляна тінь“ дуже спадає на очі ота штучна й надміру вимучена образність, що нею, як фіговим листком, прикривають зовсім убогу поетичну фантазію.

Сосюра, припустімо, формально майже не вийшов за межі своєї першої збірки „Осінні зорі“. В останніх його поезіях частенько рясніють уже знайомі для нас слова, рими, а то й цілі рядки, багато повторного, одноманітного в мотивах, але й поза цим усе ж таки ми не рідко зустрічаємо якесь глибоке ліричне відчуття, просте, безпосереднє, позбавлене отієї мистецької стилізації. Поет сприймає життя безпосередньо, з усіма його складними протиріччями, не користуючися наперед словником Грінченка, щоб потім уже нанизувати готові слова до кожної основної думки, чи образа.

— А нам здається, що поетові зовсім не пошкодило б частіше заглядати до словника? Набридає вже переспіване й заялозене, а кому ж, як не письменникові, шліхувати, поповнювати нашу мовну скарбницю?— зауважать нам догадливі читачі.

Цілком приєднуємося до такої думки, але, бачите, справа в тому, що накопичення красивих і яскравих слів, солодких фраз і пишних образів не є ще поезія.

Надумати формально досконалу риму, підібрати низку маловідомих образів для якогось грамотного й начитаного літературного кустаря, не являється таким недоступним трудом. Це ми частенько натрапляємо і в прозі, і в поезії. Та чи можна віднести таку „творчість“ до художньої літератури? Очевидно можна, коли друкують видавництва й містять по журналах. Певний відсоток кустарництва й упертої літературщини, поруч із речами, створеними мистецьким хистом—існували й надалі процвітатимуть.

— А читачів знайдуть такі твори?—запитають у нас.

Очевидно знаходять, коли на таких книжках ставлять тиражі. Правда, їх, можливо, дуже обмежена кількість, ну, приблизно така, як у Зерова, коли вірити проф. Білецькому, який на останньому з'їзді „Плуга“ в своїй доповіді нарахував йому (Зерову) не більше... 5 –6 читачів, і то вже добірних естетів греко-римського мистецтва. До того ж М. Зеров не ступив і кроку за межі улюбленого ательє та приладдя альбійського різбяря; але й у Бажана ми бачимо поки що тільки „Різбляну тінь“, яка несподівано для самої себе заворушилася і навіть приєднала свій „тугий“ голос до побідного хору революційної поезії.

Поезію взагалі в нас мало читають і не стільки через те, що попит, інтерес до неї не зростає, але ми ще бідні на дужих і талановитих

поетів, що зуміли б полонити серця молоди. Тут ми зовсім одначе не відкидаємо необхідної кваліфікації читача для ближчого сприймання мистецького твору. Здається від численних боїв за форму чи зміст на фронті пролетарської літератури, ми нарешті зробили кілька кроків до нової позиції, де розпочинається боротьба за... читача.

Отже тут нічого не поробиш проти тих читацьких одиниць М. Бажана, на яких з таким болем у серці посилається у своїй статті О. С. Трохи далі автор, розщедрившись у похвалах свойому другові, скаржиться уже на ту погану традицію, що в „99 випадках із сотні" людей революції сучасні пролетпоети подають „як схеми, людей викраєних із паперу за політграмотою Коваленка". Це очевидно авторові найбільше спало на очі після поезій М. Бажана, де правда на героях революції хоч і не дуже помітні сліди політграмоти Коваленка, зате в них є одна нова ніким невідзначена риса—„ідучи творити діло революції, ці люди можливо думають про сім'ю, а може й про більш буденні речі".

Бідний Сосюра,—доведеться йому переробляти оці рядки, щоб визволити своїх героїв із лабетів політграмоти Коваленка. Пригадуєте:

На захід ідуть легіони,
І що нам кохання, чи смерть?
Повітрям палким і червоним
Серця переповнені вщерть!

Щасливий критик, чи то пак О. С., що не пише про людей революції, а то чого доброго і йому б закинули політграмоту Коваленка...

Хочемо ще сказати кілька слів про те, як Бажан „тікає від псевдореволюційного мармеладу й шукає нових слів, тугих і міцно зварених". Це нам знову таки нагадав уважний О. С. Між іншим, у цих словах найвірніше передано творчі потуги Бажана. Такий тугий і міцно зварений холодець, як оця поезія, ми рідко зустрічали в справжніх письменників. На ній, правда, численні узори, багато кольорів, видно на всьому сліди рук досвідченого кулінара (перепрошаю, різбяря), але це тільки зовні. Придивіться уважніше, спробуйте поза авторитетами перевірити її смак і ви зразу ж довідаєтесь, чому вона блищить, а не вражає, пломениться, а не гріє.

Цілком погоджуємося з тим, що Бажан усю майже увагу скеровує на свій поетичний словник. Але, лишенько, скільки тут застарілого словесного багажу. Ну, хіба вже не пора розпрощатися пролетарському поетові з такими архаїзмами, як „блажен", „єсте", або з такими невдалими неологізмами, як „горіль", „квиль", „мозиль", „мево", „піль".

От іще цікавий випадок із словом „цнота".

— Ага, вам не подобається? Тоді скажіть, чим краще в українській мові замінити оте російське „целомудрие", „невинность", „добродетельность"?

Зовсім не це! Нам трохи неясно, що власне хотів поет сказати наприкінці своєї збірочки.

Бо ж у часи вечірньої нестями
Хіба не квітне нам ще визерунок цнот?

Допустити, щоб автор марив про якесь „целомудрие"... одним словом, трохи неясно.

— Треба уважніше читати, бо це—просто „передьоржки",—розгніваються.

Тоді дозвольте навести ще два, дуже характерних для справжнього поета рядки.

Де мерехтить в сирих туманах улоговин
Пахнот, вільгот солодкомлоких повен...

— Знаєте, що воно нам нагадує?

— Дуже щось під Тичину мабуть, правда?—підкажуть уважні читачі.

Не вгадали... Третьяковського. Коли може пригадаєте славнозвісний вірш про піяніно:

Стоит древестно, к углу примкнуто,
Звучит прелестно, быв пальцем ткнуто".

— Ну, то вже трохи переборщили. Третьяковський тут ні до чого.

Можливо, але пролетарський поет мусить якось інакше ставитись до мови, бо по збірці видно, що не поет володіє словом, а навпаки, воно його тягне в лабети кучерявої декламації. Читаєш українську поезію, а мимоволі потрапляєш (пробачте, пригадуєш) на Третьяковського.

А в тім, одну хвилинку, ось здається початок нічого.

Б'є космогрудий кінь копитом на припоні,
Кипить на дні подовбаних барил
Солодке молоко розпалених кобил.

— І таке вигадали, перебиває неуважний читач,—про кобилу, і взагалі... краще сказано.

Хіба?

— Серйозно! От прочитайте в „Futur Extra" Гр. Коляди.

Як хвіст піднімає кобила,
Забруднюючи асфальти міст...

— Досить! Пригадую...

— Але, це зовсім не характерні докази. Треба не висмикувати окремі недорікуватості поета, брати його в цілому, а тут як раз ви зустрінете в нього прекрасні епітети, чудові образи, алітерації, от хоч би „І туга скрізь, і бачу тугу ту ж"

Не заперечуємо того, що в поета багато образів і епітетів, нам здається, що іноді він у них зовсім розпливається, але, що ж поробиш, вони нас не захоплюють і не переконують.

Врешті й неважно, за що „кукушка хвалит соловья", дивно тільки чому О. С. і не заікнеться ніде поставити поетові на карб оті... ну, хоч би словесні архаїзми та недорікуватості, коли можна обминути все побіжне? Та це вже справа смаку кожної критики. Думаємо все-таки, що після „соціологичного еквіваленту" Хвильового якось незручно малпувати таке сусідське низькопоклонство перед сусальними „справжніми" з хатянсько-словесних лабораторій.

— А все ж у Вапліте є чого повчитися. Там кращі художні сили, там публика кваліфікована, культурна. Візміть, наприклад: Тичина, Г Епік, Вражливий...—нагадають нам поклонники Олімпу.

Це ви дійсно вгадали! Ось вам один із культурних і модних прийомів після (от лихо, знов! Хвильового, що так сумлінно наслідував „рецензент" № 2 цього журналу. Читаємо.

„...Ів. Гончаренко співає про „осінню печаль". про „ридання" і ті ж „тумани". Словом „хтось самотній у полі гука одиноко, скорботно". Але хто цей „самотній"? Знову запитали б ми, чи це не „тонкий намек на толстые обстоятельства"? Ну, і т. д.

Одним словом, як Копистка в „97"—„трах-трах і резолюція прийнята". Здається, як просто й швидко розкрито „стопроцентний песимізм", але вдумайтеся, скільки тут критичного ухарства й того, що в менш европеїзованих колах зветься „брати на арапа".

Звичайно, Ів. Гончаренко ще ніким не визнаний за „справжнього" поета, але це зовсім не значить, що „рецензент" має право зовсім по свойому тлумачити (вірніше перекручувати) на свій лад світогляд автора. Правда, академична поспішність і лінь навмисно обірвала далі рядки, де саме автор і говорить, хто там гука в полі самотній.

Гей, та гей, мої воли,
Як діди у минулих віках.

Коли тут ще не ясно, прочитайте кінець:

Буде сонце,
Весна!
Ми з плугами—весінні ї грози.
Заспівають пісні комсомольці.

Та хіба академики можуть спокійно прочитати ті рядки, де про комсомол, чи пак „комсомольських Чарських“, як рапортує „рецензент“ комсомольця-письменника. Хотілося б ще навести кілька ілюстрацій „ваплітовської боротьби за істину та... „глупо для переезда через лужу на челноке раскладывать морскую карту“... Все ж таки, хоч академія і вільною себе іменує, але така воля поводитися з не „справжніми“ поетами зовсім переходить межі европейських звичаїв. Та... От тільки яку премію видати тому, хто догадається надати гарний неологізм такому новому способу вишукування крамоли?

Ще більшу протилежність являє та літературна молодь, представником якої є зараз Марко Антіох * (здається дуже близький родич Марка Вороного, сина відомого поета Вороного). В журналі „Світ“, що видається у Львові, ми, наприклад, прочитали такі рядки з віршу „Великдень“ цього автора.

Іди, іди ти на Господен голос,—
Одвічний шлях—розвертий небосхил,
Хребтом ріки і дзвоном розкололась
Назустріч чорна теплота вітрил.
І бачиш ти—огнем свічок підтята, і т. ін.

Цікаво, до якої професії віднести оцю проповідь? А цей вірш, між іншим, датований 1925 р. і м. Черніговим. Безперечно, в нас така поезія не тільки не модна, але й не потрібна. Трохи пізніше ми читали в тому ж таки журналі не гіршого гатунку поезії цього молодого автора, але вже з фотографією і дуже рекламним поясненням, що це „оригінальний, талановитий“ „відомий“ і т. ін. поет.

Що спільного поміж комсомольцем-письменником і цим молодим „українським“ поетом? І які врешті можуть бути спільні шляхи, коли для одного цей шлях стелеться до світової революції, а другого тягне „на Господен голос“ і його шлях „розвертий небосхил“.

Отже цілком своєчасно комсомол через свій літературний молодняк так рішуче виступив на ідеологичному фронті української культури та відмежувався од тих просвітянських та академичних тенденцій, що ввесь час намагалися прибрати його до своїх лав.

Декларація літорганізації „Молодняк“ вирішує питання одночасно і про термін, і про ті шляхи, якими мусить проходити свій творчий етап комсомольський письменник.

Можливо, що й на цьому шляху будуть провалля і перепуття, але пролетарська література не залежить од одного, чи двох постійних—„чего изволите“, або „слушаюсь“. Її лави поступово ростимуть новими творчимм силами, що частково завше приходитимуть із комсомолу—цього невичерпаного джерела творчих талантів молодого пориву й ентузіязму.

---

* Автор своїм прізвищем відкриває цікаву родословну. „Б. С. Э.“ том III, стор. 58 нам пояснює, що слово Антіох не що інше, як ім'я кількох царів Сірії з династії Селіквідів, що жили в містозі за такою ж назвою і до цього—тут вперше появляється сама назва „християнин“... Коріння, що й казати, глибоке.

М. Борисов

ВІД ТЕМИ ДО СЦЕНАРІЯ

„ De bea ux „drames de cinèma",
lyen aura buntòt".

Louis Delluc

Кіно є масове мистецтво, й тому не дивно, що й у нас кіном дуже цікавляться маси. Тисяча сценаріїв—самотік стверджують ту наявну потребу творчости, яка дозріла в масах нашої епохи велетенських зрушень.

Саме через це редакторати кіно-виробництв завалені сценаріями, більшість яких зроблено наспіх та які відзначаються браком повної проробки постановленої ними теми. Тисячі наївних сценарних рядків кажуть за те, що час уже практикам кіно-сценарійного фронту поділитися своїм досвідом і своєю методою роботи.

Кіно-сценарій є одна з форм літературного твору і, звичайно, потребує доброго знання законів художньої творчости. Як не чудно, але мало хто з авторів, що надсилають свої сценарії, спробував написати хоч би один літературний твір. А в більшості випадків видатні сценаристи й режисери починають із письменництва; дуже яскравим прикладом є Луї Деллюк та Рене Клер (видатні режисери Франції), які написали не одну книжку оповідань і романів.

„Найкраща школа для початкуючого сценариста є читання текстів уже прийнятих і поставлених сценаріїв..." каже в своїй книжці Бродлей („Записки сценариста"), але, на жаль, у нас ще не взяли за звичай видавати кіно-сценарії окремими книжками, або друкувати їх у журналах.

Хоч правда, здвиг у цьому році вже зроблено—в Москві видали два сценарії Бабеля („Блуждающие звезды", „Беня Крик") та в нас: Радиша—„Тарас Трясило" і Полонника—„Навздогін за долею".

Читання кіно-сценаріїв уводить читача в курс композиції сценарія, знайомить із формою та частково з техникою. Але ще більшим фактором до пізнання кіна є постійний прогляд кіно-картин, це розвиває в глядача почуття монтажу та дає наочний урок по композиції сюжета та розгортання його.

Стаття, що пропонуємо читачеві, спроба поділитися своїм досвідом та показати низку послідовних етапів-процесів роботи над сценарієм од моменту зародження теми до остаточного її оформлення.

ТЕМА

Життя—багатогранне, многолике, насичене дією, і кожний день дає нам цілу низку актуальних тем, але на жаль ще не родилися автори кіно-повістей, які могли б реагувати на життя творенням художніх кіно-сценаріїв.

Кіно відстало від нашого дня, від побуту сьогоднішнього дня, застрявши або в класичних, або в історичних нетрах. Зрозуміло, що тяжко в нашу епоху переходного побуту створити типи, створити коштовну річ, а не цікавий анекдот.

Мистецтво—ретроспективне. Тому багато авторів ідуть у глуш класичної літератури, роблячи наскоки на Лескова, Пушкина, Гоголя, Лермонтова, Нечуй-Левицького, Панаса Мирного, Франка й навіть на Фонвізина.

Інсценовки літературних творів потрібні, необхідні, але ще в більшій мірі потрібні сценарії з нашого побуту.

Сценарист, що звик мислити образами, відчувати сюжет, любити інтригу й фабулу,—читаючи будь-яку книжку, бачить її в дії—мимоволі кожне оповідання звик розглядати, яко сюжет для майбутнього сценарія.

Кажучи інакше, справжній автор кіно-повістей ніколи не перебуває в стані спокою, його думка поза бажанням продовжує працювати, відзначує в глибині свідомости факт, дію, тему, які в майбутньому за першого зрушення починають виливатися в сюжет.

Якось я натрапив на забуту казку „Калоші щастя". Блискучий фантаст, гострий Андерсен і цього разу захопив мене. І потім, потім... коли враження, що залишилося, дозріло й стало переходити в ще неоформлену тему, яка переносить дію з Данії в СРСР, я взявся знову за книжку і вдумливо перечитав, але вже лише два перших розділи, підкреслючи потрібні місця, як віхи для майбутньої кіно-сценарної теми.

Ви пам'ятаєте казку? Гадаю що ні, й тому пропоную перечитати її разом зі мною.

„КАЛОШІ ЩАСТЯ".

В одному з будинків Східньої вулиці Копенгагена, недалеко від Королівського Базару, зібралася одного разу велика громада; так уже заведено, що люди бувають один в одного. Одна половина компанії вже розсілася за столом із картами, а друга чекала, що вийде з пропозиції хазяйки: „Ну, панове, з чого б нам почати?. Отак було діло, то й балачки встигли розпочати. Між іншим зайшла мова про середні віки. Одні запевняли, що в середні віки було краще, аніж у наш час; а юстиції радник Кнапп захищав цю думку так старанно, що господиня відразу приєдналася до нього, й вони обоє стали запекло заперечувати журнальну статтю Ерстеда „Про нові та старі часи", в якій автор давав безумовну перевагу нашому часові. Юстиції радник вважав, навпаки, часи короля Ганса за кращу й щасливішу з епох.

Підчас усіх цих суперечок та незгод, які лише на хвилину припинилися прибуттям газети, що не мала в собі, між іншим, нічого особливого, ми дозволимо собі зазирнути в передню, де знайшли притулок пальта, парасолі та калоші. Тут сиділи дві дівчини—молода й стара.

Це були дві феї... Менша була не то, щоб сама богиня Щастя але одна з покоївок, її камерфрау, що роздавала невеликі дари. Друга виглядала дуже серйозно,—це була Печаль. Вона особисто виконує свої справи, бажаючи бути певною, що їх буде зроблено добре.

Вони розповідали одна одній, як провели минулий день. Та, що була покоївкою камерфрау Щастя, виконала низку незначних доручень. Так от з її слів, вона спасла нову шляпу від дощу, передала одному хлопцеві поклон од високопоставленого·Нуля та інше в цьому ж дусі; але їй залишалося зробити ще одно досить незвичайне діло.

— Мушу тобі сказати, що нині день мого народження і мене вітали, даруючи пару калош, які я повинна подарувати людськості... Ці калоші мають ту властивість, що кожний, хто взуває їх, в одну мить може перенестися в будь-яке місце, або епоху, яку йому сподобається. Кожне бажання що до місця й часу сповняється в мить,—та ось нарешті людина може відчути себе щасливою в земній юдолі...

— І ти цьому віриш?—відповідала Печаль. Та я не вірю. Він буде безмежно нещасний і благословить ту мить, в яку звільниться від цих калош.

— Дурниці, дурниці—відповідала друга.—Я їх зараз поставлю біля дверей, хтось взує їх і буде ощасливлений.

Була пізня година; юстиції радник Кнапп, що думками заглибився був в епоху короля Ганса, зібрався йти додому; і трапилося, що замість

своїх калош, він взув калоші щастя й у них вийшов на Східню вулицю. Через чародійну силу калош, він перенісся в епоху короля Ганса, а тому його ноги зустріли на вулиці саму багнюку й калюжі, бо в ті часи брукованих вулиць ще не було.

— Жах, яка грязюка...—промовив юстиції радник.—Тротуар ніби кудись провалився і лихтарі не горять... і т. далі.

* * *

Як бачите, так раніш, як і тепер у будь-якому суспільстві існує незадоволення наявним ладом. Казка примусила мою думку попрацювати в цьому напрямкові. Дяка, що творчий рушинець я одержав.

Темою для майбутнього кіно-твору стало незадоволення наявним ладом, мрія про повернення минулого, і звідси зворотнє бажання—повернутися до наявного, цеб-то у вихідну точку.

Найконсервативнішим елементом нашої епохи є, звичайно, радянські службовці, й саме ті, що найменше втягнені в громадську роботу. Підшукуючи собі майбутнього героя комедії, я вибрав бухгальтера, цеб-то службовця такого відділу, який майже не підпадав жодним змінам.

Значить, якийсь Бух, що мріє про добрі старі часи, коли жилося краще, „коли цар був дурак, а хліб коштував п'ятак", добувши калоші щастя та надівши їх, перенісся в епоху Миколи II, потерпівши там цілу низку пригод та сутичок з особами законности й ладу, він скинув калоші й знову опинився в своїй епосі.

Тема Андерсена одержала вільний переклад, але ще не згубила свого фантастичного змісту.

Виключення фантастики сталося само з себе, без підтасовки, без виправлення фантастичности агітаційною метою, а сталося просто під час переробки теми в сюжет.

СЮЖЕТ

За переробки теми в сюжет для кіно-комедії переді мною відкрилася можливість поставити героя в низку комичних становищ, примусивши героя перескакувати з однієї епохи в іншу. Надів калоші—епоха Миколи II, скинув—наша епоха. Таке повторення створює певне напруження і загострює становище, надаючи кіно-комедії темпу й динамичности.

Не входячи у подробиці, яким чином я перевів увесь сюжет на реальну площину, просто пропоную читачам зачитати зафіксований сюжет.

„Калоші щастя"

Казка

Бух, що мріє про щасливі часи Миколи II, добув собі на Благбазі калоші старої марки. З цієї нагоди він із приятелями повернув до казіна, де за дворублевим столом виграв трохи грошей. З цієї нагоди вони пішли в „Грот". Там здорово випили й Бух увесь час пив лише за старий режим.

Хитаючись, він вийшов у своїх калошах на вулицю і був приголомшений криком городового, що вимагав у нього пашпорта. Не зважаючи на його запевнення, що пашпортну систему відмінив ЦВК СРСР, городовий забрав його в участок.

Увійшовши в поліцію, переляканий Бух тихенько скинув калоші й на своє здивовання, опинився в міліції. Начальник міліції його чемно випустив.

Бух взув калоші й, трохи незадоволений пригодою, вийшов на вулицю. На вулиці на нього налетів козак, огрів його нагаєм і Бух мусив

спасатися від нього втечою. Спасаючись од козака, він був ледве не згубив калоші, але підхопивши їх, ускочив до комсомольського клуба. Його поява з калошами в руках та розгублений вигляд викликали сміх у присутніх.

Бух опам'ятався, надів калоші й вийшов на вулицю, та боячись іти пішки, сів на візника й приїхав додому.

Дома хазяїн кватирі викидає його з речами з кімнати. Дарма Бух доводив, що він член спілки, хазяїн казав, що він визнає лише спілку істино-руських людей. Таким чином Бух опинився на вулиці, і вирішив продати калоші.

Скинув їх і почав пропонувати прохожим. Його обступили, але підійшов міліціонер і став вимагати патенту на право роздрібної торговлі. Тому, що в Буха патенту не було, то міліціонер обвинуватив Буха в спекуляції.

Бух надів калоші й побіг вулицею, спасаючись од міліціонера, але потрапив на маніфестацію, яка несла портрет Миколи II.

Розлютований Бух збив портрета на брук. Сталася бійка. Спасаючись од маніфестантів, Бух знову потрапив у „Грот" і, падаючи вниз по східцях, загубив калоші. В „Гроті" він опинився серед старих приятелів, але пити тост за старий режим рішуче відмовився.

В цей час до нього підійшов хтось у темносиньому пальті, держучи в руках фотографичний апарат, і почав вітати його з великим успіхом за його випадковий виступ на знімках кіно-картини.

ПРОРОБКА СЮЖЕТУ

Сюжет готовий, але цей голий скелет зовсім нічого не дає. Відсутність соковитости в образі, відсутність колориту, відсутність персонажів, — взагалі цей конспект сюжету є лише формула, лише завдання до вирішення. Наступним станом є творення персонажів та обробка тла.

Придумавши начерк сюжету, я висунув нову силу „ Людину в квадратових окулярах" (режисер), який для Буха є цілком реальна постать, але пасивна. Активна сила для Буха в даному сюжеті це —калоші. Але за такого підходу виходить, що Бух, боячись пасивного переслідування, не помічає свого найактивнішого ворога—калош, які ведуть його до цілої низки пригод та створюють цілу низку перешкод. Ця проробка одержала оформлення, але треба було викинути початок і замінити його на інший.

Ідучи в площині гуморески, героя треба було вплести в домашнє життя і викрити, правда, не глибоко (не тема цієї комедії) їхнє міщанське життя, дати тип міщаночки- його жінки, що легко піддається на словесний гачок, лякається обвинувачення в міщанстві, що падає в обійми людей у сірих костюмах, які лякаючи їхнє міщанство, кличуть до вільного кохання.

Отже викристалізувалися зовсім ясно й чітко такі персонажі кінокомедії: 1) Бух, 2) Фефа—його жінка, 3) Людина в квадратових окулярах, 4) Людина в сірому одязі... та до них ціла низка епізодичних персонажів.

Дальшим етапом повинен би бути сценарій, але досвід показав, що не вся ще творча робота пророблена і треба даний сюжет зафіксувати в ясних і точних словах лібрета, або, як звуть американці, „синопсис".

Але раніш, ніж написати „синопсис", цеб-то детально, але схематично викласти сценарій, я, звичайно, пишу оповідання, щоб дати можливість зовсім оформитися сюжетові, а для себе особисто—ввійти в колорит оточення.

Це я вважаю за потрібне з таких міркувань: сценарій є найвідповідальніший твір, на нього витрачаються величезні суми грошей і

написання оповідання є критерій придатности чи непридатности майбутнього сценарія.

Звичайно, оповідання писати не обов'язково—це зайва розкіш, бо можна перебути й без нього.

Переходжу тепер просто до викладу „синопсиса" на цю ж саме тему і читач, прослідкувавши уважно за течією творчої думки, побачить ті зміни, що виникають підчас процесу роботи.

СИНОПСИС

Бух надзвичайно обурений існуючим ладом і прискіпується до кожного моменту. Так от навіть будівництво міськомгоспу викликає в нього обурення, про віщо він і розмовляє з своїми приятелями.

А його дружина Фефа, що нудьгує від безділля, заводить флірт через вікно з сірим одягом. Договорившись про завтрішнє побачення, сірий одяг вчасно встигає вийти, зіткнувшися з Бухом лише на сходах.

Фефа дорікає Бухові те, що інші чоловіки справляють одяг своїм жінкам, а що він за чоловік і т. інш. Випадково Бух, підчас жіночого підрахунку що їй потрібне, теж повідомляє, що йому не зайве було б купити калоші.

Фефа, на його здивовання, згоджується і пригадуючи завтрішнє побачення, сама просить його купити калоші завтра ж. Замирення зробили

А завтра—черги перед Резинотрестом, відсутність калош потрібного номера, Благбаз і купівля калош там.

А з нагоди купівлі випивка в „Новій Баварії". Тост Буха за минулий неповоротній час. Бух, досить нагилившись, виходить із „Нової Баварії", не знаючи про те, що за ним давно вже слідкує людина в квадратових окулярах.

П'яний Бух на вулиці надіває калоші та натикається на городового. Городовий тягне його в поліцію і Бух перед тим, як увійти на ґанок, скидає калоші і ввійшовши, попадає до начальника міліції. Здивовання. Бух виходить на вулицю і знову надіває калоші, але тепер він мусить спасатися від козака. Підчас утечі губить калоші, та встигає підхопити, вбігає в будинок і потрапляє в комсомольський клуб.

Вийшов із клуба, взуває калоші, сів на візника й їде додому, але коли він проїжджає біля губернаторського дому, його заарештовує офіцер за швидку їзду. Буха ведуть у тюрму.

Бух у камері. Обмірковування пригод, втеча Буха. Спустившись по віръовці вниз, Бух наскакує на генерала, кидається до нього, скидає з генерала мундир, надіває на себе й тому безпечно виходить із тюрми.

Та на вулиці в генеральському мундирі незручно йти в калошах. Він скидає їх. Але тут його заарештовують робітники, які ведуть його в міліцію.

В міліції він наспіх дає документи, які витяг із кешені мундира, але надумавшись, подає своє справжнє посвідчення. Начальник міліції випускає його й він, майже щасливий, іде додому. Та побачивши на вулиці людину в квадратових окулярах, сідає на візника й хутко їде. Людина в квадратових окулярах його переслідує.

Фефа не губила даремно часу й вела любовний дует із сірим одягом, а тому ледве встигла помітити чоловіка, що під'їхав додому. Та все минуло гаразд. Бух навіть не звернув уваги на сірий одяг, що виходив із кватирі.

Доки він поясняв дружині своє запізнення, в кватирю ввійшли двірник із бляхою та домовласник і запропонували йому викинутися. Й не зважаючи на його протести, викинули його в два щоти на вулицю.

Опинившись на вулиці, Бух скидає калоші,—налетів на міліціонера, спішить від нього сховатися, боячись викликати підозріння в перепродажу калош. Надів їх на ноги й потрапив на маніфестацію істиноруських людей.

Бій Буха з маніфестантами. Втікання від них. Бух попадає в „Нову Баварію", слідком за ним увіходить людина в квадратових окулярах та пропонує йому чек за участь у знімках кіно-картини.

* * *

Порівнюючи початковий нарис сюжету з „синопсисом", читач бачить, що зовсім змінений початок, дуже розвинуто середину й лише кінець зостався без змін.

Викладений на початку скелет сюжету трохи обріс дією й лишилося лише одно—написати по цьому „синопсису" сценарій.

Звичайно, за час творення сценарія самі собою з'являються доповнення в розвиток накресленого синопсису.

Але для ще більшої точности та для визначення кількости матеріялу, треба синопсис розвинути на монтажні шматки (епізоди), розбивши на частини, якщо буде потреба виправити можливі недоліки.

МОНТАЖНИЙ ПЛАН

Монтажний план є альгебрична формула, від точности вирішення якої і випливає точність та логичність побудови сценарія. Монтажний план дає можливість точно обрахувати розмір сценарія та відкинути ті хиби та зайві деталі, які могли бути в попередніх етапах роботи й там пройти непоміченими.

Монтажний план вирівнює все і є робочим конспектом до писання сценарія.

З початку синопсис треба розбити на частини. Для цього треба знати, що повномонтажний сценарій розраховується звичайно на 2.000—3.000 (рідко більше) метрів і повинен мати в собі окремих кадрів не менше, як 500 і не більше, як 900.

Розбивати на частини треба так, щоб частина обривалася на ефектному моменті.

Розіб'ємо синопсис на частини:

1. Від початку до сутички Буха з городовим.
2. Від городового до втечі Буха від людини в квадратових окулярах після комсомольського клуба.
3. Від арешту біля губернаторського дому до втечі Буха переодягненого генералом із тюрми.
4. Від арешту Буха робітниками до другої втечі Буха, від людини в квадратових окулярах.
5. Від приїзду Буха додому до кінця.

Кожна частина мусить мати не більше, як 125 кадрів. Написи мусять не перевищувати 8% загальної кількости кадрів і не повинні бути дуже великі.

Розбивши на частини, беремося за монтаж епізоду по частинах:

1 частина. Ремонт вулиці.
Повернення Буха додому.
Фефа—Бухова жінка.
Сірий одяг.
Знайомство жінки Буха з сірим одягом.
Повернення Буха додому.
Фефа й людина в сірому одязі.
Призначення побачення.
Бух на сходах стикається з сірим одягом.

Бух і Фефа.
Черга перед Резинотрестом.
„Ні, раніш жилося краще“.
Перша зустріч із людиною в квадратових окулярах.
Втеча.
Бух на Благбазі купує калоші.
„Нова Баварія“.
Сп'яніння. Хитаються стіни.
Бухові допомагає вийти з „Нової Баварії“ людина в квадратових окулярах.
Бух на вулиці.
Городовий.

2 частина. Городовий тягне Буха в участок
Бух скидає калоші.
Бух та нач. міліції.
Бух надіває калоші й виходить.
Козак, гонитва, втеча.
Комсомольський клуб.
Втеча Буха від людини в квадратових окулярах.

3 частина Губернаторський дім.
Арешт.
Тюремна камера.
Приготовлення втечі через вікно.
Боротьба з генералом.
Переодягання Буха в мундир.
Бух виходить із тюрми.

4 частина. Бух у формі генерала на вулиці.
Бух скидає калоші.
Робітники заарештовують Буха.
Міліція.
Показування документів.
Бух іде додому.

5 частина. Жінка бухова та сірий одяг.
Повернення Буха.
Буха викинули з кватирі.
Бух іде продавати калоші.
Фафа заспокоюється
Бух тікає від міліціонера.
Сутичка з маніфестацією.
Бійка з маніфестантами.
Втеча.
Бух у „Новій Баварії“.
Бух та режисер.

Але все ж таки, не зважаючи на низку проробок, із монтажного плану видно, що деякі частини неповномірні й їх треба ще доповнити. Та ця проробка сама собою станеться підчас процесу роботи над сценарієм.

Маючи для своєї роботи раніш написане оповідання, можна використати з нього монтажні шматки (епізоди), які збіжаться з монтажним планом.

ЕПІЗОД

Слід пам'ятати, що кіно-картини складаються з низки окремих картинок (кадриків), що на екрані зміняють одна одну, а тому, завжди пам'ятаючи про зоровість і дієвість моментів, автор сценарія повинен уміти розбити епізод сценарія на окремі частки, що звуться кадрами.

Та ні в якому разі не треба давати перед кадром техничних виразів на зразок—перший план, великими, діяфрагма, каше та інш., бо це зайве й це не поліпшує сценарія.

Луї Деллюк у своїй передмові до „Drames de cinéma" каже так: „Реалізатор сценарія (режисер) повинен знати, як треба зробити те, чого бажає автор. Коли ви відсилаєте листа, ви пишете лише адресу, але не пишете, яким тротуаром треба йти до адресатів".

Взявши будь-який епізод, треба дбати про те, щоб художньо передати його зорове сприймання. Візьмімо з монтажного плану епізод, який закінчує першу частину: „Бух на вулиці. Городовий".

В перекладі на кадри маємо ось що:

— Вулиця. Світло з підвалів та вікон.

— З підвала виходить Бух, хитається. Постать його немічна. Він іде по-матроському, розкарячивши ноги та витягнуши руки наперед.

— Напружене обличчя Бухове.

— Тротуар хитається.

— Лихтарі згинаються

— Хитаються стіни будинків.

— Напружене лице Бухове.

— Бух у знемозі зупиняється і чіпляється за лихтарний стовп.

— І потім обережно сідає на землю, розчепіривши ноги.

— Бух сидить під лихтарем. На нього з кондів кадра падають проміння прожекторів. Бух крутиться.

— На голову Буха падають тяжкі букви, творячи речення:

„А ну, покажи пашпорт".

— Бух в.дкриває очі.

— Перед ним хитається важка постать городового.

— Бух підскакує, в нього на обличчі радсть.

— Вітається з городовим.

„Який я радий вас бачити, товаришу!"

— Грізне обличчя городового.

„Я тобі покажу, який я товариш!".

— Городовий хапає Буха за комір. Бух зовсім розкис.

— Городовий тягне безпорадну постать Буха вулицею.

* * *

Авторові, треба пам'ятати, що сценарій—це твір чисто зорового думання. І лише той автор, який бачить дію, який чітко уявляє собі кожну окрему сцену, кожне становище, може й повинен бути сценаристом.

„... Фільма мусить бути вироблена з бездомішкового матеріялу чистої зоровости"... пише Б. Баллаш у своїй книжці „Культура кіна".

Тому автор повинен знати техничні положення, які поможуть йому орієнтуватися в роботі над сценарієм.

КАДР ТА ПЛАНИ

Вище, кажучи про кадр, я його не досить детально пояснив.

Кадр—це момент, окрема сцена епізода, що знімається апаратом з одної точки.

Кадр повинен бути діючий, насичений грою жеста, грою емоцій обличчя, грою світла та мусить бути показаний у належному плані.

План—це маштаб предмету, що фотографується на плівку й частина простору, яка при з'ємці обмежується рамцями кадру.

Віддаляючи апарат од групи, що її знімаємо, або наближаючи до неї, маємо низку планів, загальний, або третій, другий, перший та великий.

Загальний план—це коли апарат віддалено від групи яку знімають більш як на 5 метрів, остільки, що дає загальний вигляд групи на великому тлі, до прикладу—базар, міська вулиця з перспективою, заля якогось будинку, де герої картини губляться в низці інших обличь, які служать лише тлом.

Другий план—це наближення апарату до групи остільки, що герої вже не губляться, а ясно видні, приблизно на ввесь зріст, але звичайно вже на частині тла.

Перший план—наближення апарату до героїв остільки, що їх видно вже в поясних портретах.

Великий план—видно або одно обличчя, або рука, або текст листа. За роботою над сценарієм автор сам інтуїтивно відчуває, де йому потрібне ціле, частина цілого або деталь.

Назва плану	Віддалення від предмету, що його знімають
Великий	Від 0,5 до 1
Перший	1 3
Другий	„ 3 5
Загальний	більш 5

Ось кілька кадрів із кіно-сценарія К. Полонника „Навздогін за долею".

87. *Загальний*—Січ на поході Басують під казацтвом коні.
88. *Другий*—Попереду в гарному одязі виїжджає ватажок—Остап...
89. *Загальний*—Козаки вклоняються.
90. *Перший*—Остап промовляє...

Приклад великого плану (ibid).

370. Крізь вікно видно руку, що цокотить у шибку.

Це головні елементи, що їх треба знати авторові та які служать йому за керовництво.

Розбиті на кадри епізоди є вже монтажні куски, що їх величина залежить од установки сценарія.

В картинах американського кіна, де головну ролю відограє динамика, розплітання двох або й більше інтриг,—монтажні куски занадто короткі.

В більшості наших сценаріїв з історичною установкою, або таких, що є інсценізацією класичного твору, монтажні шматки довгі й відси в картині створюється спокій, відсутні ть напруження.

·Прикладом у фільмі „Тарас Шевченко" цілий акт, або частина складається з трьох, або двох монтажних шматків.

Монтажні шматки в фільмі дуже часто режисери звязують діяфрагмами, затемненнями та підсвітлюваннями.

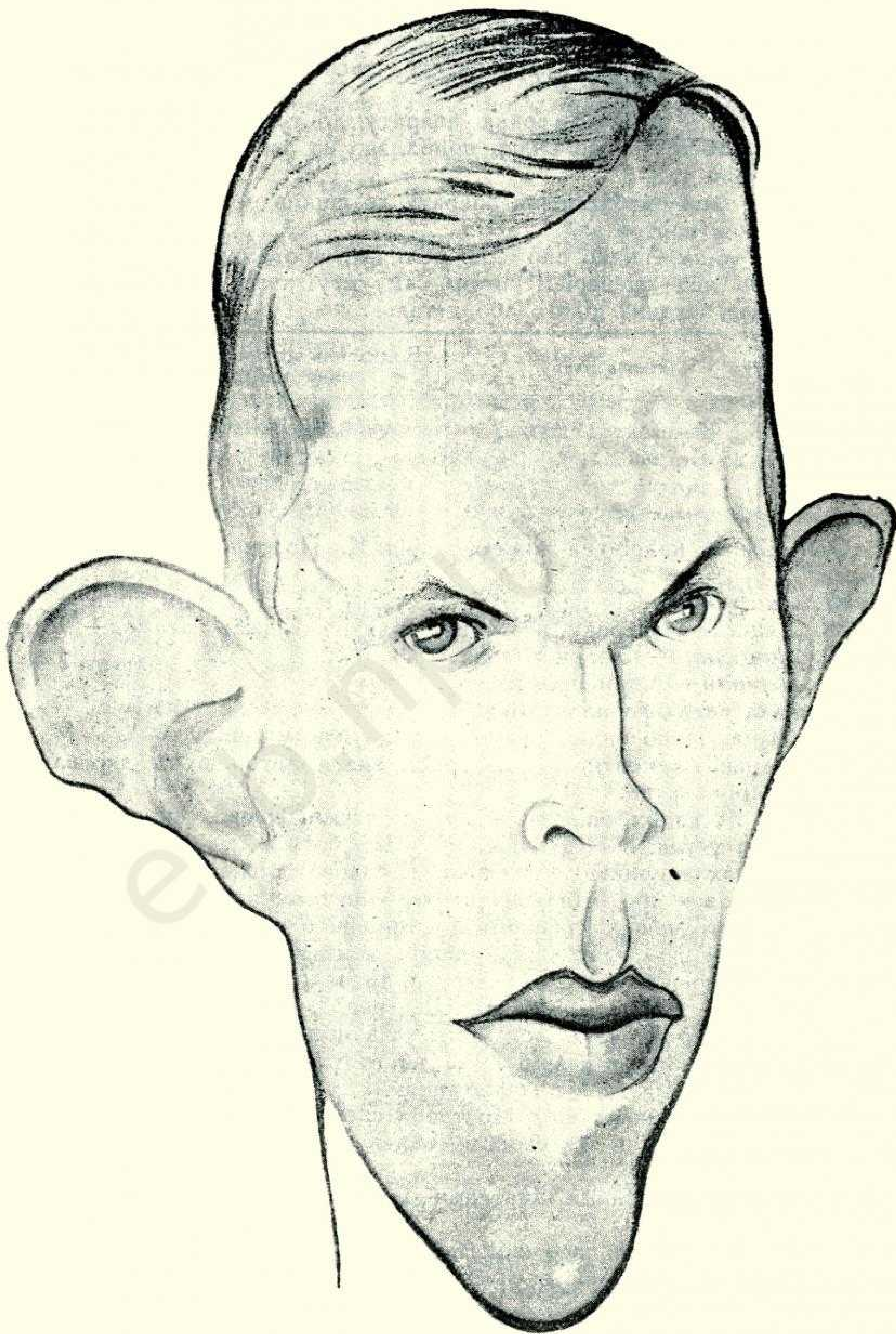
Прекрасний приклад того, як треба сценаристові з'язувати монтажні шматки, дав Радиш у свойому сценарії—„Тарас Трясило" (вид. „Утодіка").

Він поміж монтажними шматками дає три зірочки, залишаючи зв'язок шматків режисерові.

Автор сценарія повинен пам'ятати про одно, що матеріял, вкладений ним у сценарій, має диктувати свою волю режисерові.

ДРУЖНІЙ ШАРЖ

Художн. Л. Сидорова

Терень Масенко

ДРУЖНІЙ ШАРЖ

Художн. Л. Сидорова

Олексій Кундзіч